

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

VZDĚLÁVÁNÍ SENIORŮ A JEHO SPECIFIKA
Bakalářská diplomová práce

Studijní program: Andragogika se specializací personální rozvoj

Autor: Jitka Trnečková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.

Olomouc 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou prací na téma „*Vzdělávání seniorů a jeho specifika*“ vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne.

Podpis

Poděkování:

Chtěla bych tímto poděkovat paní doc. PhDr. Daně Sýkorové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a vstřícný přístup.

Anotace

Jméno a příjmení:	Jitka Trnečková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Studijní program:	Andragogika se specializací personální rozvoj
Studijní program obhajoby práce:	Andragogika se specializací personální rozvoj
Vedoucí práce:	doc. PhDr. Dana Sýkorová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Vzdělávání seniorů a jeho specifika
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce se zabývá vzděláváním seniorů z pohledu vzdělavatelů. Cílem bakalářské práce je zjistit jednak motivy seniorů k dalšímu vzdělávání z pohledu vzdělavatelů, jednak specifika/limity vzdělávání seniorů, které podle vzdělavatelů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces, a identifikovat specifika/limity, které vzdělavatelé zohledňují v realizaci vzdělávacího procesu a jakým způsobem. Výzkum na problematiku vzdělávání seniorů nahlíží z pohledu vzdělavatelů. Pro výzkum je použita kvantitativní výzkumná strategie v rámci případové studie v konkrétní organizaci - Městská knihovna Prostějov. Respondentům byl předložen dotazník. V teoretické části jsou vysvětleny pojmy a teoretická východiska. V empirické části je vysvětlena metodologie výzkumu pomocí dotazníkového šetření. Dále je provedena analýza dat, shrnutí výsledků a zhodnocení výzkumného šetření. V návaznosti na výsledky výzkumu v konkrétní vzdělávací instituci jsou navrženy změny ve vzdělávání seniorů.</p>
Klíčová slova:	Senior, stárnutí, specifika, vzdělávání, motivy
Title of Thesis:	Senior Education and Its Specifics

Annotation:	The bachelor thesis deals with the education of seniors from the perspective of educators. The aim of the bachelor thesis is to find out both the motifs of seniors to further education from the perspective of educators and the specifics/limits of elderly education, which, according to educators, most influence the educational process, and identify the specifics/limits that educators take into account in the educational process and in what way. Research on the issue of education of seniors is viewed from the perspective of educators. For research, a quantitative research strategy is used in a case study in a specific organization - the Municipal Library of Prostějov. The respondents were submitted to the questionnaire. The theoretical part explains the terms and theoretical ways. In the empirical part, the research methodology is explained by a questionnaire survey. Furthermore, data is analyzed, summary summary and evaluation of research survey. Following the results of research at a specific educational institution, changes in seniors are proposed.
Keywords:	Senior, aging, specifics, education, motives
Názvy příloh vázaných v práci:	Dotazník
Počet literatury a zdrojů:	25
Rozsah práce:	62 s. (82 977 znaků s mezerami)

Obsah

Anotace	4
Obsah	6
Úvod	8
Vzdělávání seniorů a jeho specifika	11
1. Stárnutí populace	11
1.1 Stárnutí	11
1.2 Stáří, senior	12
1.3 Mýty a předsudky o stáří, ageismus	14
1.4 Koncept aktivního stárnutí	14
2. Vzdelávání seniorů	18
2.1 Geragogika	18
2.2 Celoživotní vzdělávání	19
2.3 Vzdělávání seniorů v ČR	21
3. Specifika vzdělávání seniorů	24
3.1 Specifika vzdělávání seniorů	24
3.2 Motivace seniorů ke vzdělávání	26
3.3 Vzdělavatel dospělých	27
3.4 Metody a formy vzdělávání seniorů	28
Výzkum vzdělávání seniorů a jeho specifika	32
4. Projekt výzkumu	32
4.1 Cíl výzkumu	32
4.2 Výzkumné otázky a stanovení hypotéz	33
4.3 Metoda sběru dat	35
4.4 Rozhodnutí a popis zkoumaného vzorku	36

4.5 Pilotáž	36
4.6 Předvýzkum	39
4.7 Realizace vlastního výzkumu, sběr dat	40
5. Analýza dat a prezentace výsledků analýzy	41
5.1 Analýza dat	41
5.2 Diskuse	47
Závěr	53
Seznam literatury a zdrojů	56
Seznam obrázků a grafů	59
Seznam příloh	59

Úvod

Počet seniorů se v posledních desetiletích neustále zvyšuje. Spolu s tím narůstá společenská potřeba zajistit odpovídající kvalitu života ve stáří, a to rovněž prostřednictvím dalšího vzdělávání seniorů. Vzdělávání seniorů je pro seniory velmi důležité, protože má pozitivní vliv na zdraví a psychickou pohodu seniorů (Špaténková & Smékalová, 2015). Jelikož vzdělávání seniorů je odlišné od vzdělávání dětí a dospělých, je potřeba tato specifika analyzovat a zohlednit při přípravě vzdělávacích kurzů a akcí pro seniory. S těmito překážkami a limity se musí vzdělavatelé seniorů vyrovnávat a začlenit je do své přípravy vzdělávání seniorů. Zejména je pak důležité zohlednit zdravotní omezení, která jsou často překážkou v plnohodnotné účasti seniorů na dalším vzdělávacím procesu. Mezi omezení, která mají vliv na vzdělávání seniorů, patří zhoršení zraku, sluchu, kognitivních a motorických schopností. Vzdělávání seniorů podporuje aktivní zapojení seniorů do společnosti. Koncept a důležitost aktivního stárnutí zkoumala Jaroslava Marhánková Hasmanová (2013), která se ve svém výzkumu zabývá také otázkou genderu. Ve své práci se touto genderovou problematikou také zabývám, jelikož předpokládám, že seniorky ženy a senioři muži mají rozdílné motivy k dalšímu vzdělávání.

Cílem mého výzkumu bylo zjistit jednak motivy seniorů k dalšímu vzdělávání z pohledu vzdělavatelů, jednak specifika/limity vzdělávání seniorů, které podle vzdělavatelů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces, a identifikovat specifika/limity, které vzdělavatelé zohledňují v realizaci vzdělávacího procesu a jakým způsobem. Výzkum na problematiku vzdělávání seniorů nahlíží z pohledu vzdělavatelů. Vzdělavatelé představují důležitý článek ve vzdělávacím procesu, kdy se setkávají s problémy ve vzdělávání seniorů a vzdělávací proces přizpůsobují specifickým

seniorského věku. Na základě cílů mého výzkumu jsem formulovala výzkumné otázky a na ně navazující hypotézy. Formulovala jsem tyto čtyři výzkumné otázky. Co podle zkušeností vzdělavatelů nejvíce motivuje seniorky ženy a seniory muže k účasti na dalším vzdělávání? Jaká specifika/limity seniorů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces podle vzdělavatelů? Jaká specifika/limity seniorů zohledňují vzdělavatelé nejvíce v realizaci vzdělávacího procesu? Jak vzdělavatelé zohledňují specifika/limity vzdělávání seniorů v realizaci vzdělávacího procesu? Pro můj výzkum jsem použila kvantitativní výzkumnou strategii v rámci případové studie v konkrétní organizaci poskytující vzdělávání seniorům – Městská knihovna Prostějov. V návaznosti na výsledky výzkumu v konkrétní vzdělávací instituci navrhu změny ve vzdělávání seniorů.

Většina seniorů žije ve městech a z tohoto důvodu narůstá potřeba naplnění života seniorů žijících ve městech a potřeba aktivního zapojení seniorů do společenského života. Jak uvádí Vidovičová a kol. (2013, s. 12), právě *„...města jsou pro seniory jak prostorem, který jim klade řadu překážek v každodenním životě, tak místem, které vytváří podmínky a příležitosti pro kvalitní život.“* Ve městech bývá větší dostupnost zdravotní péče a větší možnost pro vzdělávání a podporu aktivního života seniorů. Z tohoto důvodu jsem si pro svůj výzkum vybrala konkrétní organizaci sídlící v okresním městě - Městskou knihovnu Prostějov.

Práce je členěna do dvou částí, do teoretické části a do výzkumné části. V teoretické části se zabývám vysvětlením pojmů problematiky vzdělávání seniorů. V první kapitole se věnuji stárnutí populace a změnami, které provází stárnutí. Zabývám se pojmem stáří a senior, kdy se vlastně jedná o stáří a kdo je senior. Jelikož je stáří zatíženo řadou mýtů, předsudků a obav, zabývám se tímto problémem v následující podkapitole. Dále se zaměřuji na koncept a na důležitost aktivního stárnutí. Ve druhé kapitole teoretické části

se zaměřuji na vzdělávání seniorů, kde se zabývám vysvětlením pojmu geragogika. Dále se zabývám celoživotním vzděláváním a jeho rozdělením. Zaměřila jsem se také na vzdělávání seniorů v České republice, dále jsem se zaměřila na Univerzity třetího věku a jejich historii. Ve třetí kapitole teoretické části se zaměřuji na specifika vzdělávání seniorů, která ovlivňují vzdělávací proces. Zabývám se motivací seniorů ke vzdělávání, jaké mají senioři motivy k dalšímu vzdělávání. Také se zabývám otázkou genderu a jeho vlivem na motivy vzdělávání seniorek žen a seniorů mužů. Otázka genderu je velmi zajímavá a předpokládám, že seniorky ženy a senioři muži mají rozdílné motivy k dalšímu vzdělávání. Dále se věnuji vzdělavateli dospělých, jaké by měl mít schopnosti a dovednosti vzdělavatel seniorů. Zabývám se metodami a formami vzdělávání seniorů a jaký mají vliv na vzdělávání seniorů.

V empirické části této práce popisuji metodologii výzkumu, zpracování získaných dat a seznamuji s výsledky výzkumného šetření. V první kapitole empirické části popisuji cíle mého výzkumu, formuluji výzkumné otázky a na ně navazující hypotézy. Vysvětluji zvolenou metodu sběru dat a rozhodnutí o zkoumaném vzorku, jakou konkrétní organizaci jsem si pro svůj výzkum zvolila a proč. Seznamuji s provedenou pilotáží a předvýzkumem a dále s realizací vlastního výzkumu. V poslední kapitole empirické části se zabývám analýzou dat a prezentací výsledků analýzy. Součástí této kapitoly je podkapitola Diskuse, ve které shrnuji výsledky zkoumání a odpovídám na formulované výzkumné otázky. V diskusi dále hodnotím realizované výzkumné šetření a v poslední části diskuse navrhuji změny v konkrétní organizaci.

Vzdělávání seniorů a jeho specifika

V teoretické části bakalářské práce se budu zabývat vymezením a vysvětlením pojmů, se kterými pracuji a které se týkají vzdělávání seniorů a jeho specifika. V první kapitole se zaměřím na stárnutí populace, na vymezení stárnutí a vysvětlení pojmu senior, na změny ve stáří, na mýty o stáří a na pojem aktivní stárnutí. Ve druhé kapitole se zaměřím na vysvětlení pojmu geragogika, na celoživotní vzdělávání, vzdělávání seniorů v ČR a na Univerzity třetího věku a jejich historii. Ve třetí kapitole se budu zabývat motivy seniorů k dalšímu vzdělávání, specifiky vzdělávání seniorů, metodami a formami vzdělávání.

1. Stárnutí populace

1.1 Stárnutí

Stárnutí je neustálý proces, který se týká všech živých organismů. Tento proces je individuální a každý člověk v různých obdobích stárne jinou rychlostí. Jak uvádí Haškovcová (2010, s. 20), „známe „staré mladíky“ a „mladé staříky“. Jde o neodvratitelný proces, který je doprovázen řadou změn fyziologických, psychických a sociálních.

Fyziologické změny jsou nejvíce patrné na vzhledu, snížení pohyblivosti a ve fyzické zdatnosti. S přibývajícím věkem zdravotních problémů přibývá. Nejvíce vzhled ovlivňuje tvorba vrásek, šedivění vlasů a řídnutí vlasů. Dále se zhoršují smysly jako zrak a sluch. Rovněž dochází ke zpomalení metabolismu, poklesu imunity a úbytku svalové hmoty. V důsledku těchto změn má člověk méně vitality a stává se i méně aktivním, což s sebou často přináší problémy s nadváhou a s rozvojem civilizačních chorob.

Psychické změny se projevují u každého člověka individuálně. Nejvíce se projevují zhoršením paměti, a to především krátkodobé paměti (novopaměť), což je důsledkem celkového zpomalování psychických procesů (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 64). Starší lidé se hůře učí nové věci a hůře si pamatují nové informace. Slábne také schopnost koncentrace, kdy je pro starší lidi obtížné udržet pozornost a nejsou schopni delšího soustředění. Tyto změny mají pak za následek zhoršení pohotovosti, kdy jsou senioři pomalejší v reakci na určité podněty.

Sociální změny také ovlivňují život seniorů. Senioři odcházejí do penze a ztrácí kontakt se svými spolupracovníky a zároveň ztratí profesní roli. S touto změnou se seniorům mění také denní rytmus a pracovní činnosti. Také sociálních kontaktů mezi vrstevníky seniorům přirozeně ubývá, což je způsobeno úmrtím kamarádů, nebo zdravotním stavem, který znemožňuje setkávání (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 70). Ztráta sociálních kontaktů má vliv na psychiku seniorů, kteří se tak mohou cítit osamělí. Ke změnám dochází i v rodinném životě, kdy starší lidé postupně ztrácí soběstačnost, stávají se závislími na pomoci rodiny nebo organizací, které se zabývají asistenčními službami pro seniory.

1.2 Stáří, senior

Stáří se dá charakterizovat jako etapa života, ke které směřuje život všech živých tvorů, tedy i život každého člověka. Stáří je hranice lidského života, období změn, se kterými se člověk musí postupně vyrovnávat a naučit se s nimi žít. Nikdo si nechce stáří připustit a stáří se pak pro mnohé může stát obávaným obdobím. *„Každý stárne. I ten, kdo si myslí, že se ho stáří netýká, se pomalu a jistě blíží k obávané hranici, kdy „oficiálně“ začíná stáří.“* (Haškovcová, 2010, s. 9). Každý ovšem může vnímat stáří jinak, pro každého je to velmi individuální proces, každý také stárne jinak. Pro někoho je stáří otázkou

vzhledu, pro někoho otázkou zhoršeného zdraví a zdravotních problémů, pro jiného palčivou otázkou ztráty soběstačnosti a vlastní autonomie. Někdo vnímá stáří z pohledu období odchodu do důchodu. Kdy tedy začíná stáří? Přesné označení počátku stáří je velmi obtížné. Je to zároveň období, kdy lidé většinou odcházejí z aktivního pracovního života do penze. Stáří je možné vymezit dle věku (kalendářní stáří), jelikož je odvozeno od data narození.

Dělení stáří podle Světové zdravotnické organizace (WHO):

- 45 – 59 let – střední věk
- 60 – 74 let – rané stáří
- 75 – 89 let – pravé stáří
- 90 a více let – dlouhověkost (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 49)

Za počátek stáří se v naší společnosti považuje věk od 65 let (sociální stáří), a to z důvodu vzniku nároku na starobní důchod. Z biologického hlediska ovšem každý člověk stárne jinak, což bývá ovlivněno obdobími života, ve kterých se člověk zrovna nachází. Jak uvádí Haškovcová (2010), o skutečném stáří lze hovořit až od dosažení věku 75 let.

Jako **senior** je označován každý starší člověk. Toto označení se začalo používat jako významově neutrální a nezabarvený termín. Používá se ve spojení s edukací a nahradilo termíny, které se používají v jiných vědních disciplínách. Jak uvádí Čornaničová (1998, s. 26), pojem senior označuje všeobecně člověka v celém období stáří, je to pojem emočně nezatížený a pojem senior přijali kladně také samotní účastníci vzdělávání. Označení senior se používá pro osoby nad 60 let. S posouváním nároku na starobní důchod se toto označení v poslední době posunulo pro osoby nad 65 let. V české společnosti se dříve používal nejčastěji pojem „důchodce“, což bylo spojováno právě s obdobím odchodu do starobního důchodu.

1.3 Mýty a předsudky o stáří, ageismus

Senioři nemají ve společnosti jednoduchou situaci, a co se týká stáří, existují zažitá stereotypy, mýty a předsudky. Jedním z nejzásadnějších předsudků stáří je fyzický vzhled a nálady ve stáří. Jak uvádí Sýkorová (2007), většina lidí si jako „stáří“ představí shrbeného vrásčitého člověka s bílými vlasy. Staří lidé mají pocit, že mladí lidé se cítí nadřazení. Tyto mýty a předsudky jsou základem diskriminace – ageismu. *„Senioři poukazují na různé projevy věkové diskriminace v běžném, každodenním životě, zejména na pohrdání a nedostatek tolerance ze strany mladých.“* (Sýkorová, 2007, s. 60). Tyto mýty a předsudky ovšem podporují obavy ze stáří. Dalším předsudkem většiny lidí ve společnosti je ekonomická stránka stáří v období, kdy lidé odcházejí do důchodu a jsou ekonomicky závislí na společnosti. Tato skutečnost může v mnohých seniorech vyvolat pocit zbytečnosti ve společnosti a pocit závislosti na produktivní společnosti. Naopak někteří věkem staří lidé se starými necítí do té doby, pokud nemají závažnější zdravotní problémy, jsou soběstační a zvládají každodenní činnosti bez pomoci druhých. S tím je spojená otázka „autonomie“, kterou ve svém výzkumu zabývala Sýkorová (2007). Autonomie je velmi důležitý aspekt života seniorů a je třeba ji respektovat.

1.4 Koncept aktivního stárnutí

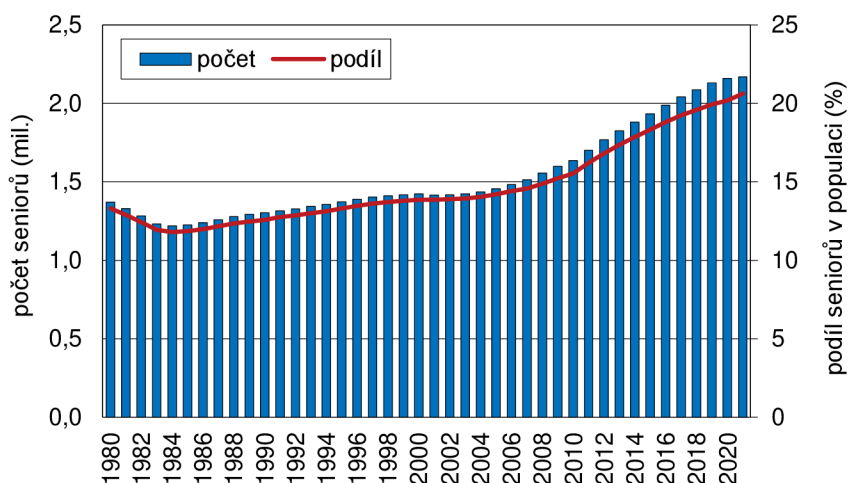
Demografická situace

Počet seniorů se v posledních desetiletích neustále zvyšuje a otázka vzdělávání seniorů se stává stále naléhavější. Stárnutí je celosvětovým fenoménem a WHO jej vnímá jako výzvu pro společnost, kdy spolu se stárnutím bude třeba řešit s tím spojené ekonomické a sociální otázky ve všech zemích na světě. Politici budou muset vzít v úvahu pokles podílu dětí a dospělých, a nárůst podílu osob ve věku 60 a více let (WHO, 2002, s. 6).

Stárnutí populace se týká také České republiky. Podle údajů zveřejněných Českým statistickým úřadem bylo na konci roku 2021 v České republice 2,17 milionu obyvatel ve věku 65 a více let, což představuje více než pětinu populace, a to 20,6% (ČSÚ, 2022, s. 8 - 9).

„Dlouhodobě rostoucí je v Česku i podíl seniorů na celkové populaci, který je jedním ze základních ukazatelů stárnutí populace. Stejně jako absolutní počet seniorů se i váha seniorů v populaci v podstatě nepřetržitě zvyšuje od poloviny 80. let 20. století, tedy již téměř 40 let.“ (ČSÚ, 2022, s. 9).

Obrázek č. 1: Počet a podíl seniorů 65+ v populaci v letech 1980-2021 (k 31. 12.)

Zdroj: ČSÚ

Aktivní stárnutí

S touto demografickou situací souvisí otázka vyrovnání se se stárnutím populace, otázka přístupu k seniorům a vymezení seniorům jejich roli ve společnosti. Světová zdravotnická organizace (WHO) přijala termín „**aktivní stárnutí**“. Chápe ho jako „...proces optimalizace příležitostí pro zdraví, participaci a bezpečnost s cílem zlepšit kvalitu života lidí s věkem...“ (překlad autorky), (WHO, 2002, s. 12). Stáří je poslední etapa lidského života, kdy se projevuje postupná ztráta fyzických sil, mentální kapacity a zhoršování

zdravotního stavu. Pro udržení kvality života je důležité, aby se senioři aktivně zapojili do činností, díky kterým najdou smysluplnost svého života a prožijí tuto etapu života aktivně.

Pojem „aktivní“ v daném pojetí vnímáme jako možnost participace seniorů ve společnosti s ohledem na jejich možnosti a potřeby. Jde především o budování a posílení pocitu soběstačnosti, nezávislosti a seberealizace seniorů. Senioři potřebují najít místo ve společnosti vzhledem ke změně společenského statusu, kterou s sebou přináší odchod do penze. To je možné zapojením seniorů na trhu práce, rozvíjením stávajících koníčků a zájmů, cestováním nebo nacházením nových zájmů, kdy na tyto činnosti neměli senioři kvůli pracovnímu vytížení dostatek času. Udržení aktivity v seniorském věku přispívá ke kvalitě života seniorů. Z tohoto důvodu je třeba zajistit seniorům odpovídající vzdělávací aktivity, které budou pomáhat k udržení a upevnění duševního i fyzického zdraví, a tím budou přispívat k životní spokojenosti seniorů (Špaténková, 2015).

V oblasti vzdělávání seniorů je třeba zabývat se také otázkou genderu, jelikož počet žen v seniorském věku převyšuje počet mužů v seniorském věku. ČSÚ uvádí, že *„Na konci roku 2021 bylo mezi seniory ve věku 65 či více let 57,9% žen a 42,1% mužů, na 100 žen tak připadalo 73 mužů...“* (ČSÚ, 2022, s. 12). Jelikož ženy se dožívají vyššího věku, s přibývajícím věkem se podíl žen zvyšuje. Tato skutečnost má také velký vliv na řešení stárnoucí populace a na zohlednění této skutečnosti v konceptu aktivního stárnutí.

Shrnutí

Stárnutí je významný proces v životě každého člověka. I když jsou tyto změny u každého individuální, nakonec postihnou každého z nás. Rozlišujeme změny fyziologické, psychické a sociální. Tyto změny ovlivňují život seniorů, nedají se zastavit, dají se v určité míře pouze zpomalit, a proto

je důležité se na tyto změny připravit a naučit se s nimi žít. Označit okamžik, kdy se jedná o stáří, je velmi obtížné. Zpravidla se uvádí doba stáří od 65 let, kdy se jedná o odchod do penze, tedy sociální stáří. Z pohledu skutečného stáří je dle Haškovcové (2010) věk nad 75 let. Se stářím jsou ve společnosti dlouhodobě zažité mýty a předsudky, které mohou vyústit až v ageismus. Ageismus ve společnosti nemá místo a je třeba tomuto problému čelit. Společnost musí těmto předsudkům předcházet a společnost by měla být vychovávána k soužití a k pomoci seniorům. S demografickou situací stárnutí obyvatel souvisí otázka aktivního stárnutí. Aktivní stárnutí se dá chápat jako participace seniorů na dění ve společnosti. Aktivní stárnutí pomáhá seniorům po psychické i sociální stránce. Je třeba se v této oblasti zabývat také otázkou genderu, jelikož ženy seniorky se dožívají vyššího věku a jsou aktivnější než senioři muži. K tomu je třeba v konceptu aktivního stárnutí přihlížet.

2. Vzdělávání seniorů

2.1 Geragogika

Geragogika se zabývá výchovou a vzděláváním seniorů, která vychází z andragogiky (Ondráková a kol., 2012, s. 33). Jelikož je vzdělávání seniorů odlišné od vzdělávání dětí, nebylo možné vzdělávání seniorů řešit pedagogickým přístupem, ale bylo třeba vycházet z andragogiky. *„Geragogiku je možné vymezit jako hraniční disciplínu mezi gerontologií a andragogikou.“* (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 20). Gerontologie je věda o stárnutí a stáří. Andragogika je věda o výchově, vzdělávání a péči o dospělé a označuje celou oblast vzdělávání dospělých. *„Vzdělávání dospělých je organizovaná (sebeorganizovaná), cílevědomá a více či méně institucionalizovaná pomoc dospělému člověku, skupinám lidí nebo organizacím, týkající se zvládnutí určitých problémů pomocí učení či uspokojení potřeb po poznání.“* (Beneš, 2003, s. 11). U různých autorů se můžeme setkat s pojmy geragogika, gerontogogika, gerontagogika, gerontopedagogika. U zahraničních autorů je možné se setkat s pojmem geragogie (Bachmann, 1987). Geragogika je relativně mladá vědní disciplína, která vznikla v 50. letech 20. století (Klevetová, 2017, s. 62) na základě demografického vývoje a narůstajícího počtu seniorů, kdy s tím vznikla potřeba vzdělávání seniorů. Špaténková a Smékalová charakterizují geragogiku jako vzdělávání seniorů takto: *„Vzdělávání seniorů, to je ve skutečnosti velké množství individuálních, originálních a neopakovatelných životních scénářů, motivů pro učení.“* (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 25). Úkolem geragogiky je příprava člověka na stáří, pomáhá seniorům a podporuje je. Senioři jsou velmi zranitelní a odchod do penze mnohdy nenesou z psychického hlediska dobře. Geragogika učí seniory najít úctu k sobě samému a převzít zodpovědnost za svůj život (Klevetová, 2017, s. 62). Geragogika je zaměřena na vzdělávání v období vlastního stáří a také

na vzdělávání veřejnosti k pochopení stáří, k učení schopnosti pomoci seniorům (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 28). Klingenberger míní, že základním úkolem geragogiky je vybudovat systém, který bude klást důraz na výchovu seniorů k jejich zdraví, na vytvoření identity přiměřené věku a na podporu holistického rozvoje ve stáří (Klingenberger, 1996).

2.2 Celoživotní vzdělávání

Vzdělávání provází člověka celým životem už od dětství. Vzdělávání výstižně charakterizuje Mužík (2011) takto: *„Vzdělávání je proces, v němž si prostřednictvím vyučování jedinec osvojuje soustavu poznatků a činností, kterou vnitřním zpracováním (zejména interiorizací) – učením – přetváří ve vědomosti, znalosti, dovednosti a návyky.“* (Mužík, 2011, s. 24). Vzdělávání je tedy osvojování znalostí a dovedností podle individuálních schopností každého člověka.

Celoživotní vzdělávání je nepřetržitý proces. Celoživotní vzdělávání rozšiřuje dosavadní nabyté znalosti, prohlubuje dosavadní vědomosti a dovednosti účastníků vzdělávání. Celoživotní vzdělávání zahrnuje nejen další vzdělávání, které využívají účastníci v rámci své profese, ale zahrnuje povinnou školní docházku, programy a kurzy zájmového vzdělávání, dětské univerzity, univerzity třetího věku nebo vzdělávání a aktivizační programy pro seniory. Celoživotní vzdělávání umožňuje také vzdělávání těm, kteří potřebují nebo chtějí rekvalifikaci a umožňuje zlepšit postavení na trhu práce. *„Celoživotní učení chápe veškeré učení jako nepřerušenu kontinuitu „od kolébky do zralého věku“. Vysoce kvalitní základní a všeobecné vzdělávání pro všechny, od nejútlejšího dětství, je jeho základnou. Mělo by zajistit, že se člověk „naučí učit se“ a že bude mít k učení pozitivní postoj.“* (MŠMT, 2007, s. 8). Celoživotní vzdělávání je individuální a záleží na každém, zda a v jaké míře tohoto vzdělávání využije.

Celoživotní vzdělávání je možné dělit do dvou základních etap: počáteční a další vzdělávání (MŠMT, 2007, s. 8):

Počáteční vzdělávání je uskutečňováno v mládí, rozděluje se na tři fáze:

- primární vzdělávání (základní škola)
- sekundární vzdělávání (střední škola)
- terciární vzdělávání (vysokoškolské vzdělávání, vyšší odborné vzdělávání, specializované vzdělání odborné nebo umělecké)

Další vzdělávání je individuální a zaměřuje se na různé oblasti. Uplatňuje se pro lepší uplatnění na trhu práce, nebo pro získávání nových znalostí a dovedností souvisejících s každodenním osobním nebo občanským životem. Jednou z oblastí dalšího vzdělávání je právě také vzdělávání pro seniory.

Celoživotní vzdělávání zahrnuje formální, neformální a informální vzdělávání (Veteška & Tureckiová, 2008, s. 10).

- **Formální vzdělávání** je záměrné, řízené a organizované ve vzdělávacích institucích. Formální vzdělávání začíná u dětí na základních školách. Je upraveno legislativou a vzdělávací stupně na sebe navazují.
- **Neformální vzdělávání** je organizované a probíhá mimo vzdělávací instituce formou kurzů, seminářů, workshopů apod. Jedná se o získávání znalostí a dovedností, které rozvíjí zkušenosti, postoje, hodnoty a osobnost člověka využitelné v rámci jak společenského, tak i pracovního uplatnění. Cílem neformálního vzdělávání není jen získávání nových znalostí a dovedností, ale jde také o zlepšení kvality života. Toto neformální vzdělávání je dobrovolné a záleží na každém, zda má o takovéto vzdělávání zájem. Pro seniory neformální

vzdělávání představuje přednášky, kurzy, workshopy, společné aktivity nebo Univerzity třetího věku.

- **Informální vzdělávání** je neorganizované a probíhá během každodenních činností jak v práci, tak ve společnosti nebo ve volném čase. Informální vzdělávání je součástí života každého člověka, probíhá již od narození a týká se všech oblastí lidského života.

Pro pracující dospělé v mladším a středním věku je vzdělávání důležité z pohledu rozvoje a upevnování pozice v zaměstnání. Jak míní Veteška a Tureckiová (2008), úroveň dosaženého vzdělání má vliv na lepší uplatnění na trhu práce. Tato skutečnost se týká pracujících dospělých v mladším a středním věku. Vzdělávání seniorů je ovšem odlišné od vzdělávání pracujících dospělých. Důvodem jsou cíle a motivace vzdělávání u seniorů. Pro seniory, kteří již nepracují a vstoupili do penze, je další vzdělávání vyplněním volného času, mohou se učit věci, na které neměli při zaměstnání čas. *„Při jakékoliv vzdělávací akci pro seniory si daná instituce a příslušný lektor vždy musí uvědomit, že akce se koná jako zájmová činnost nebo volnočasová aktivita pro seniory, jsou tam tedy dobrovolně a oni by se s nimi rádi setkali i na dalších podobných akcích.“* (Ondráková a kol., 2012, s. 33). Je tedy důležité motivovat seniory i během vzdělávacích akcí, aby měli zájem v dalším vzdělávání pokračovat.

2.3 Vzdělávání seniorů v ČR

V České republice bylo vzdělávání vždy na vysoké úrovni a vždy bylo odpovídající potřebám celé společnosti. Vzhledem k narůstajícímu počtu seniorů v posledních desetiletích, a tím narůstající potřebě ve vzdělávání seniorů, se zvýšil počet vzdělávacích aktivit a kurzů pro seniory. Vzdělávací kurzy a akce jsou nabízeny například ve vzdělávacích centrech, v neziskových organizacích, ve školách, v domovech pro seniory nebo ve veřejných

knihovnách. Více organizované a institucionalizované vzdělávání pro seniory probíhá na vysokých školách v rámci Univerzit třetího věku.

Univerzity třetího věku (U3V)

U3V poskytují seniorům vzdělávání při vysokých školách na vysokoškolské úrovni, ovšem výsledkem není získání akademického titulu. Senioři po úspěšném studiu získají potvrzení o absolvování a předávání potvrzení je zachován slavnostní charakter. Studia na U3V se mohou zúčastnit zájemci starší 60 let (U3V, 2023). Formy výuky na U3V jsou většinou formou přednášky nebo semináře. O tento typ vzdělávání je mezi seniory velký zájem. Většina nabízených kurzů je na odborné úrovni. Kvalita výuky je zprostředkována odborníky, jako jsou docenti, profesori a odborní asistenti příslušné vysoké školy. Také univerzitní prostředí, ve kterém výuka probíhá má pozitivní motivační vliv na účastníky tohoto vzdělávání (Špaténková & Smékalová, 2015).

Historie U3V

Univerzity třetího věku mají svůj původ ve Francii, kdy poprvé byla U3V založena v roce 1972 v Toulouse Pierrem Vellasem. V roce 1981 byla v Cambridge založena první britská verze U3V (Sibai & Hachem, 2021, s. 3). První U3V v naší republice byla založena v roce 1986 při Univerzitě Palackého v Olomouci a každoročně ji úspěšně dokončí zhruba 800 účastníků (U3V, 2023). V současné době jsou U3V po celé České republice. V České republice existuje Asociace univerzit třetího věku (AU3V, 2023), která byla založena v roce 1993. Cílem této organizace bylo koordinovat a propagovat vzdělávání nově vznikajících Univerzit třetího věku v té době. V roce 1993 se stala členem Mezinárodní asociace univerzit třetího věku (AUITA - Association Internationale Des Universites Du Troisieme Age), v roce 1994 členem sdružení Evropské federace studentů seniorů (EFOS). V roce 2002 byla

Asociaci univerzit třetího věku (AU3V, 2023) udělena státní podpora seniorského vzdělávání z prostředků Ministerstva práce a sociálních věcí. AU3V sjednotila pravidla pro fungování U3V na vysokých školách v České republice. Pro zájemce o vzdělávání na Univerzitách třetího věku je na webových stránkách AU3V uveden seznam všech U3V v České republice (AU3V, 2023).

Shrnutí

Výchovou a vzděláváním se zabývá geragogika, která vychází z andragogiky. Geragogika se zaměřuje na přípravu člověka na stáří, na vzdělávání seniorů v období vlastního stáří, ale také se zaměřuje na veřejnost k pochopení stáří a k pomoci seniorům. Vzdělávání seniorů patří do neformálního vzdělávání. Toto neformální vzdělávání je dobrovolné a představuje pro seniory různé přednášky, kurzy, workshopy a společné aktivity. Pro seniory je určeno také vzdělávání na vysokoškolské úrovni prostřednictvím Univerzit třetího věku (U3V). Toto vzdělávání je realizováno při vysokých školách. Po úspěšném studiu senioři získají potvrzení o absolvování. O tuto formu vzdělávání je mezi seniory velký zájem. Pro seniory je další vzdělávání přínosem po psychické stránce a senioři mají možnost udržovat kontakty se svými vrstevníky a mají možnost aktivního života.

3. Specifika vzdělávání seniorů

3.1 Specifika vzdělávání seniorů

Schopnost učit se má člověk po celý život, i když v pozdějším věku je učení obtížnější. Vzdělávání seniorů je specifická oblast vzdělávání dospělých. Seniorský věk účastníků vzdělávání má z hlediska vzdělávání určitá specifika a limity, a ty je třeba ve vzdělávacím procesu zohlednit a respektovat. Na rozdíl od vzdělávání dospělých v pracovním procesu se ve vzdělávání seniorů jedná především o zájmové neformální vzdělávání. Vzdělávání seniorů pomáhá seniorům žít aktivně a zkvalitňovat jejich život. Při vzdělávání seniorů se vzdělavatelé setkávají s problémy a limity, které způsobuje proces stárnutí. Tyto limity velkou měrou ovlivňují vzdělávací proces a vzdělavatelé seniorů na ně musí být připraveni. Čím je člověk starší, tím výraznější tyto změny jsou. Špaténková a Smékalová rozdělují tyto změny na tři oblasti, na fyzické (fyziologické) změny, psychické změny a sociální změny (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 64).

- **Fyziologické změny**

Z fyziologického hlediska dochází vlivem stárnutí ke změnám organismu. Dochází ke zhoršení zraku, sluchu, zhoršení pohybových funkcí a přicházejí potíže s jemnou motorikou. Zhoršení sluchu má negativní vliv na vnímání a celkové porozumění výkladu. Jak uvádí Špaténková a Smékalová (2015), tyto problémy mohou být bariérou ve vzdělávání seniorů a mohou vést k frustraci a úzkosti (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 64). Z těchto důvodů se mohou senioři vzdělávacím akcím vyhýbat a mohou tak zůstat osamělí. Je třeba, aby se vzdělavatelé na tyto fyziologické změny připravili a upravili vzdělávací proces vzhledem k těmto změnám. Výukové materiály je možné připravit s větším písmem a ve větším formátu. Vzdělavatel

může mluvit více nahlas nebo může použít například mikrofon. Jemnou motoriku a pohyb je možné procvičovat a je možné zaměřit přípravu kurzů i na tuto problematiku.

- **Psychické změny**

Psychické potíže se u starších lidí projevují zhoršením kognitivních funkcí, jako je paměť (zejména krátkodobá), pozornost, koncentrace, pohotovost, porozumění nebo prostorová orientace. Tyto změny je nutné ve vzdělávacím procesu také zohlednit. Je možné zpomalit tempo výuky, zařadit menší objem informací, častěji látku opakovat. Vzdělavatel může zařadit více přestávek, aby si senioři odpočinuli, dlouhým soustředěním neztráceli pozornost a nebyli během vzdělávacího procesu unavení.

- **Sociální změny**

S odchodem do penze nastávají výrazné sociální změny v životě seniorů. Senioři ztrácejí postupem času své přátele a kamarády. Děje se to s důvodu úmrtí a také z důvodu zdravotních problémů, kdy senioři nejsou schopni setkávání. Senioři se tak nezřídka dostávají do izolace a jako kontakty jim zůstávají pouze kontakty v rámci rodiny. Senioři odchodem do penze ztrácí určité postavení ve společnosti. Vzdělávací akce pro seniory pomáhají seniorům se získáním sebevědomí, naplněním volného času a pomáhají seniorům najít znovu vlastní důstojnost. Jak uvádí Čornaničová (1998), vzdělávání seniorů má jiný cíl, než vzdělávání dospělých, kteří se účastní pracovního procesu. V seniorském věku nejde již o vzdělávání pro zvyšování kvalifikace a pro upevnění na trhu práce (Čornaničová, 1998, s. 78). U seniorů jde prostřednictvím dalšího vzdělávání o aktivní prožití stáří a o pozitivní vliv na psychiku seniorů.

3.2 Motivace seniorů ke vzdělávání

Motivaci chápeme v psychologii jako příčinu určitého chování. Díky motivaci uspokojujeme své potřeby. Motivace pracujících dospělých souvisí jak se zaměstnáním, tak také s náplní volného času. Ve vztahu k práci je pro dospělé motivací ke vzdělávání dobré uplatnění na trhu práce jako například získání nového zaměstnání, udržení stávajícího zaměstnání nebo kariérní růst. Technologický vývoj jde neustále kupředu a pro mnoho dospělých pracujících je nutnost využívat technologie v zaměstnání, a vzdělávání v oboru nových technologií je pro ně nutností. U seniorů vychází motivace z jiných potřeb. Senioři, kteří jsou již v penzi, nemají již potřebu vzdělávání z pracovních důvodů. Technologický vývoj ovšem zasahuje i do života seniorů. Jako jednou z motivací ke vzdělávání pro seniory může být naučit se zacházet s novými technologiemi. Nebudou to ovšem technologie, které jsou potřeba k výkonu zaměstnání, ale budou to technologie, které mohou senioři využívat v běžném životě. Například využívání internetu, práce s počítačem nebo práce s chytrým telefonem jsou činnosti, se kterými se někteří senioři nemuseli v průběhu svého profesního ani osobního života setkat. Ovšem tyto technologie pomáhají seniorům ve fungování ve společnosti, rozvíjí jejich koníčky a pomáhají udržovat sociální kontakty (například využití internetu, emailu, sociálních sítí apod.).

Senioři odchodem do penze většinou ztratí kontakt s lidmi, se kterými se stýkali každý den, a to jsou jejich spolupracovníci ze zaměstnání. Je třeba si uvědomit, že v práci člověk stráví podstatnou část svého života. Při odchodu do penze mají senioři potřebu vyplnit volný čas. Dalším motivem pro vzdělávání seniorů jsou sociální kontakty a potřeba setkávání se se svými vrstevníky. Na vzdělávacích akcích mohou senioři navázat nové kontakty a nová přátelství. Tímto lze pomoci seniorům vyrovnávat se s osamělostí, což je pro seniory velmi důležité. Vzdělávání seniorů je ovšem zcela dobrovolné.

Při vzdělávání seniorů je tedy třeba dbát na to, aby vzdělávací akce byly zajímavé, uzpůsobené limitům seniorů tak, aby seniorům tyto vzdělávací akce pomáhaly žít aktivně. Zda se budou senioři dále vzdělávat, záleží již jen na jejich vnitřní motivaci, účast na vzdělávání je pouze jejich rozhodnutí (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 72).

Počet žen v seniorském věku výrazně převyšuje počet mužů v seniorském věku. Tato skutečnost se odráží ve složení účastníků akcí pro seniory. Jak vyplývá z výzkumu Marhánkové Hasmanové (2013), vzdělávacích akcí se účastní převážně ženy. Toto není ovšem jen otázkou vyššího počtu žen v seniorském věku, ale odráží to i skutečnost, že ženy jsou aktivnější než muži. Jak uvádí Marhánková Hasmanová ze zkušeností z center nabízejících volnočasové aktivity pouze pro seniory: „*Absence mužů v centrech byla patrná již při prvním pohledu na jejich návštěvníky.*“ (Marhánková Hasmanová, 2013, s. 134). Z toho vyplývá, že pokud ženy navštěvují ve větší míře vzdělávací kurzy pro seniory, mají jiné motivy k dalšímu vzdělávání než muži.

3.3 Vzdělavatel dospělých

Vzdělavatel uskutečňuje vzdělávací aktivity a provází účastníky vzdělávání vzdělávacím procesem. Vzdělavatel ve vzdělávacím procesu plní velmi důležitou funkci a na kvalitách vzdělavatele závisí kvalita vzdělávacího procesu. Vzdělavatel vymezuje cíle, metody, formy a prostředky vzdělávacího procesu. Motivuje účastníky vzdělávacího procesu a je jim oporou při překonávání překážek. Charakteristika, pracovní činnosti, kvalifikace k výkonu povolání a kompetenční požadavky jsou uvedeny na stránkách Národní soustavy povolání (NSP, 2023). Vzdělavatel dospělých by měl mít především kompetence odborné, metodické, pedagogické (andragogické) a hlavně osobnostní.

Vzdělavatel seniorů se podstatně liší od vzdělavatele dospělých. Vzdělavatel seniorů musí pracovat se seniory jako se skupinou, která má svá specifika, a tato specifika je třeba respektovat. Vzdělavateli seniorů tedy nestačí k úspěšnému vedení vzdělávací akce pouze potřebné kompetence a odborné znalosti k dané vzdělávací akci, vzdělavatel seniorů musí znát specifika seniorů a těmto specifickým vzdělávací akci přizpůsobit. Jak uvádí Ondráková a kol. (2012), od vzdělavatele seniorů se očekávají „...*didaktické kompetence seniory vyučovat...*“ (Ondráková a kol., 2012, s. 42). Jak dále Ondráková a kol. uvádí, vzdělavatelé mají tendence přistupovat ve vzdělávání k seniorům jako k nekompetentním osobám (používají např. zdvořilých). Tento přístup ovšem v seniorech může vyvolat nepříjemné pocity a často se stává, že senioři nemají ke vzdělavatelům důvěru. Proto je tedy velmi důležité, přistupovat k seniorům jako ke specifické skupině a přizpůsobit vzdělávací proces specifickým této skupiny. Kdo je dobrým vzdělavatelem dospělým, nemusí být dobrým vzdělavatelem pro seniory. Vzdělavatel seniorů si nevystačí pouze s odbornými znalostmi, měl by mít i všeobecný přehled a být seniorům nejen odborným vzdělavatelem, ale především rádcem a pomocníkem.

3.4 Metody a formy vzdělávání seniorů

Metoda vzdělávání je postup, kterým směřujeme k určitému cíli. Ve vzdělávání je metodou definován způsob organizování a realizace vzdělávacího procesu tak, aby byl vzdělávací proces co nejefektivnější. Je to vlastně způsob, jak předat informace, aby si účastník zapamatoval a odnesl ze vzdělávacího procesu co nejvíce informací. „*Metody jsou tedy způsoby zprostředkování učiva (jinými slovy metoda je cesta k cíli).*“ (Špaténková & Smékalová, 2015, s. 125). Ve výběru metody hraje velkou roli obsah učiva. Podle obsahu učiva je tedy možné zvolit odpovídající a nejvhodnější metody, aby byl vzdělávacím procesem naplněn cíl. Výběr metody také závisí

na konkrétní skupině účastníků. Ve vzdělávání seniorů je ve výběru metod důležité přihlédnout ke specifikům seniorů a podle toho vybrat vhodnou metodu vzdělávání.

Špaténková a Smékalová (2015) rozlišují tři skupiny **vzdělávacích metod**:

- tradiční (např. vyprávění, vysvětlování, přednáška, práce s textem, rozhovor)
- aktivizační (např. diskusní metody)
- kreativní

Při výběru metod vzdělávání je třeba přizpůsobit výběr konkrétní skupině seniorů. Velmi také záleží na zkušenostech vzdělavatelů, jak dokáží vzdělavatelé vzdělávací metody využít a vhodně přizpůsobit specifikům seniorů.

Formy vzdělávání jsou určitý rámeček výuky a vnější organizační uspořádání vzdělávacího procesu (Palán & Langer, 2008, s. 150). Jedná se o délku vzdělávacího procesu, prostředí, ve kterém bude vzdělávací proces probíhat nebo o počet účastníků, kteří se budou vzdělávacího procesu účastnit. Formy vzdělávání lze také dělit podle účasti na vzdělávání na prezenční výuku, distanční, kombinovanou a sebevzdělávání.

Ve vzdělávání seniorů je výběr **forem** a **metod vzdělávání** velmi důležitý. Výběr forem a metod ve vzdělávání seniorů je třeba vhodně zvolit vzhledem ke specifikům vzdělávání seniorů. Délku trvání je třeba zvolit s ohledem na fyziologické limity seniorů. Délka vzdělávacího procesu by měla být 60-120 minut a je nutné zařadit více přestávek na odpočinek. Pro prostředí vzdělávacího procesu by mělo být příjemné, aby se senioři cítili bezpečně a mohli se soustředit na vzdělávací proces. Počet účastníků je třeba volit s ohledem na typ vzdělávací akce. Počet účastníků by měl být maximálně osm až deset,

a to z důvodu individuálního přístupu. V případě většího počtu seniorů by se mohli senioři cítit frustrovaní, pokud by jim vzdělavatel nevěnoval dostatek času. Naopak pokud by se vzdělavatel věnoval postupně všem při větším počtu účastníků, nebylo by možné probrat dostatečné množství informací a senioři by se mohli cítit nespokojení. Co se týká účasti seniorů na vzdělávacím procesu, za nejefektivnější považují prezenční vzdělávání. Při prezenčním vzdělávání jsou senioři v přímém kontaktu se vzdělavatelem, který je v případě potřeby schopen seniorům okamžitě pomoci s vyřešením jejich problémů. Prezenční forma vzdělávání také umožňuje seniorům sociální kontakty se svými vrstevníky a účastníky vzdělávacích programů, umožňuje jim konzultovat a sdílet navzájem svoje zážitky, poznatky a problémy. Volba forem je tedy při přípravě vzdělávacích kurzů pro seniory velmi důležitá pro spokojenost a zájem seniorů na účasti na vzdělávacích aktivitách.

Shrnutí

Specifika seniorů ovlivňují vzdělávání seniorů a je třeba k nim přihlížet. Vlivem stárnutí se projevují fyziologické, psychické a sociální změny. Z fyziologického hlediska má na vzdělávání vliv zhoršení zraku, sluchu, zhoršení pohybu a potíže s jemnou motorikou. Psychické změny se projevují zhoršenou krátkodobou pamětí, pozorností, koncentrací, pohotovostí nebo problémy s porozuměním. Sociální změny nastávají odchodem do penze ztrátou kontaktů se spolupracovníky a s vrstevníky. S tím souvisí motivace seniorů k dalšímu vzdělávání, která je odlišná od motivace dospělých, jelikož dospělí pracující se vzdělávají především kvůli své profesi, kvůli svému zaměstnání. Pro seniory je motivací k dalšímu vzdělávání sociální kontakt, tedy setkávání s vrstevníky nebo ostatními účastníky vzdělávacích kurzů. Dalším motivem je získávání nových znalostí a dovedností především z oblasti technologií, kdy nové technologie, jako je internet, email, sociální sítě, pomáhají seniorům být v kontaktu s ostatními lidmi. V této oblasti se

setkáváme s jinými motivy k dalšímu vzdělávání u žen seniorek a u mužů seniorů. Je to dáno tím, že ženy jsou více aktivní a muži mají větší zájem o technologie. Tato specifika a motivy seniorů by měli vzdělavatelé zohlednit ve svých vzdělávacích kurzech a akcích. Vzdělavatel seniorů by neměl mít pouze odborné znalosti a dovednosti, ale měl by být také pomocníkem a měl by citlivě naslouchat potřebám a problémům seniorů. Vzdělavatel by měl při vzdělávání seniorů také pečlivě vybírat a zvážit, jaké formy a metody při vzdělávání použije. Výběr forem a metod by měl vzdělavatel volit s ohledem na specifika a limity seniorů. Například zařadit více přestávek, aby měli senioři si čas odpočinout. Dále by měli vzdělavatelé využívat co nejvíce prezenční formu vzdělávání, jelikož sociální kontakty jsou pro seniory velmi důležité. Další možností je například menší počet účastníků s ohledem na obsah vzdělávací akce. Volba metod a forem vzdělávání je při vzdělávání seniorů velmi důležitá a vzdělavatelé by tuto skutečnost neměli podcenit.

Výzkum vzdělávání seniorů a jeho specifika

V empirické části bakalářské práce popisuji metodologii výzkumu, zpracování získaných dat a seznamuji s výsledky výzkumného šetření. Zkoumám motivy seniorů ke vzdělávání z pohledu vzdělavatelů, názory vzdělavatelů na specifika vzdělávání seniorů, která mají vliv na vzdělávání, a dále zkoumám, která specifika vzdělavatelé zohledňují ve vzdělávání seniorů a jakým způsobem. Výsledky výzkumu prezentuji pomocí grafů v kapitole Analýza dat. V kapitole Diskuse jsem provedla shrnutí výsledků, zhodnocení výzkumného šetření a navrhla jsem změny ve vzdělávání seniorů v konkrétní organizaci, tedy v Městské knihovně Prostějov. Součástí práce je také dotazník, který jsem předložila respondentům.

4. Projekt výzkumu

4.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu bylo zjistit jednak motivy seniorů k dalšímu vzdělávání z pohledu vzdělavatelů, jednak specifika/limity vzdělávání seniorů, které podle vzdělavatelů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces, a identifikovat specifika/limity, které vzdělavatelé zohledňují v realizaci vzdělávacího procesu a jakým způsobem. Výzkum na problematiku vzdělávání seniorů nahlíží z pohledu vzdělavatelů. Vzdělavatelé představují důležitý článek ve vzdělávacím procesu, kdy se setkávají s problémy ve vzdělávání seniorů a vzdělávací proces přizpůsobují specifikům seniorského věku. V návaznosti na výsledky výzkumu v konkrétní vzdělávací instituci navrhnu změny ve vzdělávání seniorů.

4.2 Výzkumné otázky a stanovení hypotéz

Na základě cílů mého výzkumu jsem formulovala tyto výzkumné otázky a na ně navazující hypotézy:

VO1: Co podle zkušeností vzdělavatelů nejvíce motivuje seniorky ženy a seniory muže k účasti na dalším vzdělávání?

Senioři mají jinou motivaci ke vzdělávání než dospělí v produktivním věku. Senioři již nepotřebují další vzdělávání k udržení se na trhu práce, ke zvyšování kvalifikace nebo pro kariérní růst. Pokud se jedná o nové technologie, senioři již nepotřebují vzdělávání, které souvisí s novými technologiemi potřebnými k výkonu zaměstnání, ale senioři potřebují znát nové technologie pro běžný život nebo pro své koníčky. Jedná se například o počítače, mobilní telefony, internet, email nebo sociální sítě. Odchodem do penze většinou ztratí senioři kontakt se svými kolegy ze zaměstnání. Setkávání s lidmi a společenský život jsou pro seniory velmi důležité po psychické stránce. Vzdělávací akce mohou být pro seniory přínosné z pohledu setkávání s vrstevníky a z pohledu vyplnění volného času. Na základě těchto skutečností jsem stanovila hypotézu H1, ve které předpokládám, že senioři potřebují nejčastěji vyplnit svůj volný čas než získávat nové znalosti. Předpokládám také, že seniorky ženy mají k dalšímu vzdělávání jiné motivy než senioři muži a formulovala jsem hypotézu H2.

H1: Častějším motivem ke vzdělávání seniorů je vyplnění volného času než získávání nových znalostí a dovedností.

H2: Seniorky ženy mají jiné motivy ke vzdělávání než senioři muži.

VO2: Jaká specifika/limity seniorů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces podle vzdělavatelů?

Stárnutí představuje fyziologické, psychické a sociální změny. Z fyziologických změn ovlivňuje vzdělávací proces zejména zhoršení zraku, sluchu, pohyblivosti a jemné motoriky. Psychické změny ovlivňují kognitivní funkce, jako jsou paměť, pozornost, koncentrace, pohotovost a prostorová orientace. Sociální změny jsou individuální a u seniorů nastávají v největší míře odchodem do penze, kdy senioři odchází ze zaměstnání, ve kterém působili většinu svého života. Všechny tyto změny velmi ovlivňují vzdělávání seniorů. Předpokládám, že na vzdělávání seniorů mají největší vliv fyziologické změny, tedy zhoršení zraku, sluchu, zhoršení jemné motoriky a pohyblivosti.

H3: Z pohledu vzdělavatelů mají na vzdělávací proces největší vliv fyziologické změny než psychické změny.

VO3: Jaká specifika/limity seniorů zohledňují vzdělavatelé nejvíce v realizaci vzdělávacího procesu?

Vzdělavatelé seniorů se mohou potkat s různými problémy ve vzdělávání seniorů a musí být připraveni na to, že senioři mají určité problémy, které ovlivňují vzdělávací proces. Vzdělavatelé seniorů musí být na tato specifika připraveni. Vzdělavatelé nikdy dopředu neznají složení skupiny účastníků, a i přesto by měli přizpůsobit vzdělávací akci tak, aby vyhovovala co největšímu počtu účastníků seniorů. Jelikož všichni lidé stárnou, lze předpokládat určitá specifika seniorů ve větší míře. Vzdělavatelé mohou být omezeni technickým vybavením pro realizaci vzdělávacího procesu a nemusejí mít vždy možnost zohlednit všechna specifika seniorů.

Předpokládám, že vzdělavatelé nejvíce přizpůsobují vzdělávací proces s ohledem na zhoršení fyzických schopností.

H4: Vzdělavatelé přizpůsobují vzdělávací proces seniorů více s ohledem na fyziologické změny než na psychické změny.

VO4: Jak vzdělavatelé zohledňují specifika/limity vzdělávání seniorů v realizaci vzdělávacího procesu?

Čtvrtá výzkumná otázka se zaměřuje na to, jak vzdělavatelé přizpůsobují vzdělávací proces s ohledem na specifika seniorů. Vzdělavatelé mohou vzdělávacímu procesu přizpůsobit jak metody vzdělávání, tak i formy vzdělávání. Výběr vhodné metody i formy je ve vzdělávání seniorů velmi důležitý. Vzdělavatelé jsou při realizování vzdělávacího procesu limitováni vnějšími faktory, jako například prostředím organizace, ve které vzdělávání probíhá nebo technologickým vybavením, které mají ke vzdělávání k dispozici. Vzhledem k možnostem vzdělavatelů s ohledem na prostředí vzdělávací organizaci předpokládám, že vzdělavatelé zohledňují specifika seniorů volbou vhodných forem vzdělávání, jako je například délka vzdělávacího procesu nebo počet účastníků. Z tohoto předpokladu vychází hypotéza H5.

H5: Hlavní důraz při vzdělávacím procesu seniorů kladou vzdělavatelé na volbu vhodné formy vzdělávání.

4.3 Metoda sběru dat

Pro svůj výzkum jsem použila kvantitativní výzkumnou strategii v rámci případové studie v konkrétní organizaci poskytující vzdělávání seniorům, a to Městskou knihovnu Prostějov. Dotazník byl sestaven z uzavřených otázek, ve kterých jsem použila škálu Likertova typu (Chráska, 2016, s. 161). Pro hodnotící škálu jsem použila desetibodovou stupnici 1–10. Respondenti

měli za úkol vybrat na hodnotící škále míru důležitosti u jednotlivých položek. Záměrně jsem zvolila sudý počet bodů na škále, aby respondenti neměli tendenci sklouznout ke zjednodušení svých odpovědí a byli nuceni přemýšlet, na kterou stranu hodnotící škály se přikloní.

4.4 Rozhodnutí o případu a popis zkoumaného vzorku

Pro svůj výzkum v rámci případové studie jsem si zvolila konkrétní organizaci - Městskou knihovnu Prostějov (Městská knihovna Prostějov, 2023a). Prostějov je okresní město s dobrou infrastrukturou s okolními obcemi a vesnicemi. K rozhodnutí vybrat si právě Městskou knihovnu Prostějov (dále jen „knihovna“) mě vedlo několik důvodů. Vzdělávací kurzy jsou v knihovně zdarma a přístupné všem zájemcům. Tato skutečnost je důvodem velkého zájmu o tyto kurzy a knihovna dokonce vede pořadník zájemců. Senioři jsou klienti knihovny, mají přímý přístup k informacím o pořádaných kurzech. Senioři znají pracovníky knihovny, mají k nim důvěru a z těchto důvodů jsem předpokládala, že vzdělavatelé v knihovně budou mít cenné informace a zkušenosti se vzděláváním seniorů. Dalším důvodem byl fakt, že knihovna je „středobodem“ dění ve městě. Pracovníci knihovny mají informace a přehled týkající se veškerých oblastí, a jsou ochotni pomoci a poradit všem. V knihovně jsou všichni vzdělavatelé velmi vstřícní a ochotní, a v rámci mého výzkumu mi bylo umožněno zúčastnit se vzdělávací akce pro seniory, čímž jsem získala velmi cenné informace pro můj výzkum.

4.5 Pilotáž

Pro získání předběžných informací o daném problému jsem na začátku výzkumu provedla pilotáž v dané organizaci, tedy v knihovně. Pilotáž jsem zvolila z toho důvodu, abych získala hlubší náhled na zkoumaný problém (Chráska, 2016). Metodou pilotáže se mi podařilo blíže charakterizovat jak

vzdělavatele, účastníky vzdělávacích akcí, tak také prostředí, ve kterém se vzdělávací kurzy konají. V rámci pilotáže jsem se také seznámila s tím, jak jednotlivé kurzy u jednotlivých vzdělavatelů probíhají a jaké informace mají vzdělavatelé o seniorech k dispozici. V rámci pilotáže jsem použila polostrukturovaný rozhovor a metodu pozorování. Pomocí pilotáže jsem si upřesnila výzkumné otázky a hypotézy.

Oslovila jsem vedoucí Městské knihovny Prostějov, která má na starosti také vzdělávací kurzy pro seniory. Knihovna nabízí několik kurzů určených především pro seniory: Virtuální univerzita třetího věku, Počítačové kurzy, Trénování paměti a Tvořivá knihovna (Městská knihovna Prostějov, 2023b, s. 22-23). Vedoucí knihovny mi sdělila základní informace o vzdělávacích kurzech pro seniory pořádaných v knihovně a s jejím souhlasem jsem oslovila ostatní vzdělavatele kurzů. Vedoucí knihovny realizuje Virtuální univerzitu třetího věku a Počítačový kurz pro úplné začátečníky. Ostatní kurzy realizují vždy dva vzdělavatelé, respektive vzdělavatelky, jelikož vzdělavatel muž je v knihovně pouze jeden, ostatní jsou ženy. Celkem jsem tedy oslovila sedm vzdělavatelů. Se všemi vzdělavateli jsem v rámci pilotáže uskutečnila polostrukturovaný rozhovor. V rámci pilotáže jsem použila také metodu pozorování, když jsem se zúčastnila jedné lekce Počítačového kurzu pro úplné začátečníky.

Virtuální univerzita třetího věku

Kurz virtuální univerzity třetího věku probíhá v knihovně od roku 2017 a vede ho vedoucí knihovny. Kurzy jsou připraveny populárně naučnou formou a je určen pro 10-15 účastníků. Kurz není zaměřen pouze na získávání vědomostí, ale jde především o příjemné strávení volného času a o pravidelné setkávání seniorů, kdy je možné navazovat nová přátelství. *„Vzdělávací aktivity pro seniory jsou zaměřeny na podporu fyzické a psychické kondice, podporují „bio-*

psycho-sociální” rozvoj osobnosti, reagují na měnící se životní a společenské podmínky a rozvíjejí generační dialog.“ (U3VaVU3V, 2023). Přednášky jsou realizovány videozáznamem prezenční formou, a to z důvodu sociálního kontaktu seniorů. Přednášek je šest a vyžaduje se osobní účast minimálně na čtyřech přednáškách. Doma potom senioři přes internet ověřují nabyté znalosti formou testu. Pro úspěšné účastníky je pořádána promoce v Praze. O kurz je velký zájem, byly dokonce na žádost studentů seniorů otevřeny dva kurzy současně v jednom semestru.

Počítačové kurzy

Počítačové kurzy fungují v knihovně už od roku 2013 a vedou je dvě vzdělavatelky. Kurzy jsou připraveny jak pro úplně začátečníky, tak i pro mírně pokročilé. Kurz má kapacitu maximálně osmi účastníků, kdy každý z účastníků má k dispozici svůj počítač. Účastníci se v nich naučí úplné základy práce na počítači, jsou tedy vhodné pro seniory, kteří se s počítačem neměli možnost dříve setkat. Účastníci se naučí pracovat s internetem a seznámí se s bezpečností v internetovém prostředí. Zajímavým doplňkem počítačových kurzů je vytvořený program na koordinaci a manipulaci s myší na podporu jemné motoriky. Tento program je tedy velkým přínosem pro účastníky a využívají ho zejména senioři, kteří již mají s ohledem na svůj věk problémy s jemnou motorikou.

Trénování paměti

Kurzy trénování paměti pořádá knihovna od roku 2010 a vede je jeden vzdělavatel a jedna vzdělavatelka. O tyto kurzy je také stále velký zájem, počet účastníků bývá v průměru dvanáct až osmnáct. V tomto kurzu si účastníci vyzkouší různé triky a návody na udržení paměti, naučí se trénovat krátkodobou i dlouhodobou paměť. Vše probíhá v příjemném prostředí zajímavou formou, kdy důraz je opět kladen na příjemné strávení volného

času a na navázání nových kontaktů. Tento kurz je dle mého mínění pro seniory velmi přínosný a pomáhá seniorům vyrovnávat se s psychickými problémy, které se stářím přicházejí.

Tvořivá knihovna

Kurz tvořivá knihovna je pořádán již od roku 2019 a vedou ho dvě vzdělavatelky. Kapacita kurzu je 20 účastníků a je vždy plně obsazen dlouho dopředu. Tohoto kurzu se účastní pouze ženy. Seniorky si zde vyzkouší různé rukodělné práce a vyrobí si například zajímavé dekorace. Tento kurz je pro seniory důležitý pro zachování jemné motoriky a pro kontakt s vrstevníky.

Zúčastnila jsem se kurzu „Počítačový kurz pro pokročilé začátečníky“. Maximální počet účastníků byl osm a v učebně bylo osm míst s připraveným notebookem. Kurz byl v dopoledních hodinách a tohoto kurzu se zúčastnily tři ženy a jeden muž, všichni v seniorském věku 65+. Kurz byl veden dvěma lektorkami, kdy jedna lektorka kurz vedla a druhá pomáhala účastníkům při řešení jejich problémů s probíranou látkou. Tento kurz byl realizovaný v pěti lekcích vždy po 1,5 hodině, já jsem se zúčastnila jedné lekce. Na tomto kurzu jsem měla možnost setkat se specifiky seniorů, kdy tato specifika velkou měrou ovlivňovala vzdělávání seniorů.

Na základně zjištěných informací získaných pilotáží jsem upřesnila formulaci výzkumného problému, upravila jsem jednotlivé hypotézy a sestrojila dotazník.

4.6 Předvýzkum

Na pilotáž jsem navázala předvýzkumem, v němž jsem ověřila metody a techniky výzkumu, konkrétně dotazník. Cílem bylo odhalit nedostatky a srozumitelnost dotazníku (Chrásková, 2016, s. 23). Vzhledem k tomu, že v rámci případové studie byl počet všech potenciálních respondentů pouze

sedm, provedla jsem předvýzkum s vedoucí knihovny, která má největší přehled o všech kurzech a o všech vzdělavatelích. Předvýzkum jsem uskutečnila na podzim roku 2022. Na základě zjištěných informací jsem upravila sestrojený dotazník. V rámci předvýzkumu a předloženého dotazníku jsem zjistila, že vzdělavatelé v knihovně nemají informace o věku účastníků. Z toho důvodu jsem otázku týkající se věku účastníků vypustila, jelikož by vzdělavatelé nebyli schopni odpovědět. Vzdělavatelé věk účastníků pouze odhadovali, a pokud měl některý ze vzdělavatelů informaci o věku účastníka, sdělil tuto informaci účastník během vzdělávací akce. Vzdělavatelé nemají také informace o nejvyšším dosaženém vzdělání účastníků. Tuto otázku jsem tedy z dotazníku také vypustila. U otázky č. 6 „Jakým způsobem přizpůsobujete vzdělávací proces seniorů s ohledem na jejich limity?“ jsem upravila jednotlivé položky s ohledem na konkrétní organizaci, tedy Městskou knihovnu Prostějov. Ověřila jsem si, že vzdělavatelé budou chápat pojmy, jako jsou „formy vzdělávání“ a „metody vzdělávání“. Do jednotlivých položek jsem uvedla ty, které vzhledem k charakteru knihovny mají možnost vzdělavatelé uplatnit při vzdělávacím procesu. Ostatní otázky v dotazníku byly srozumitelné, vhodně zvolené a výsledky odpovídaly na výzkumné otázky. (Dotazník viz. Příloha č. 1)

4.7 Realizace vlastního výzkumu, sběr dat

V rámci pilotáže jsem se seznámila s vedoucí knihovny a se všemi dalšími vzdělavatelí. V lednu 2023 jsem se domluvila se vzdělavatelí na vyplnění dotazníků. Všichni byli velmi ochotní a vstřícní. Dotazníky jsem vzdělavatelům předložila v písemné formě. Sběr dat trval deset dní.

5. Analýza dat a prezentace výsledků analýzy

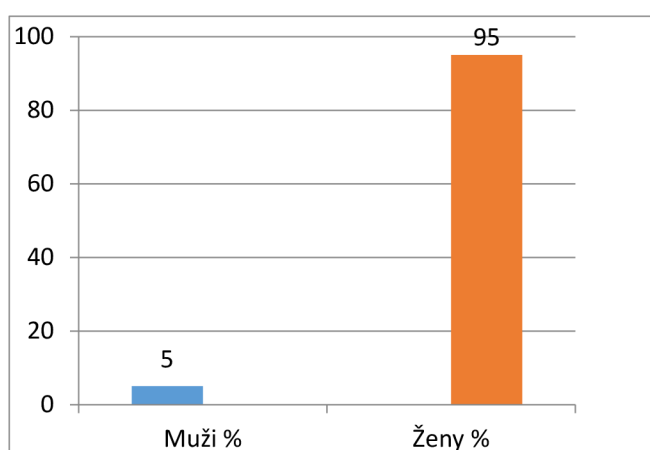
5.1 Analýza dat

U první otázky týkající se věku jsem zvolila vyjádření v procentech a výsledek jsem znázornila pomocí grafu. U ostatních otázek jsem použila v dotazníku škálu Likertova typu, kdy měli respondenti přiřadit míru důležitosti pro jednotlivé položky v otázce. Míru důležitosti měli respondenti vyjádřit na škále od 1 = nejnižší důležitost po 10 = nejvyšší důležitost. U těchto otázek jsem vypočítala průměrnou míru důležitosti, a poté jsem výsledek znázornila pomocí grafu.

Otázka č. 1.: Jaké je zastoupení žen a mužů mezi účastníky Vašeho vzdělávacího programu? Uveďte, prosím, v procentech.

Podle odpovědí tří vzdělavatelů je účast na akcích pro seniory 95% žen, podle dvou vzdělavatelů 90% žen a podle dvou vzdělavatelů 100% žen. Vzdělávacích akcí se tedy účastní 95% žen a 5% mužů.

Graf č. 1: Celkové zastoupení mužů a žen v procentech

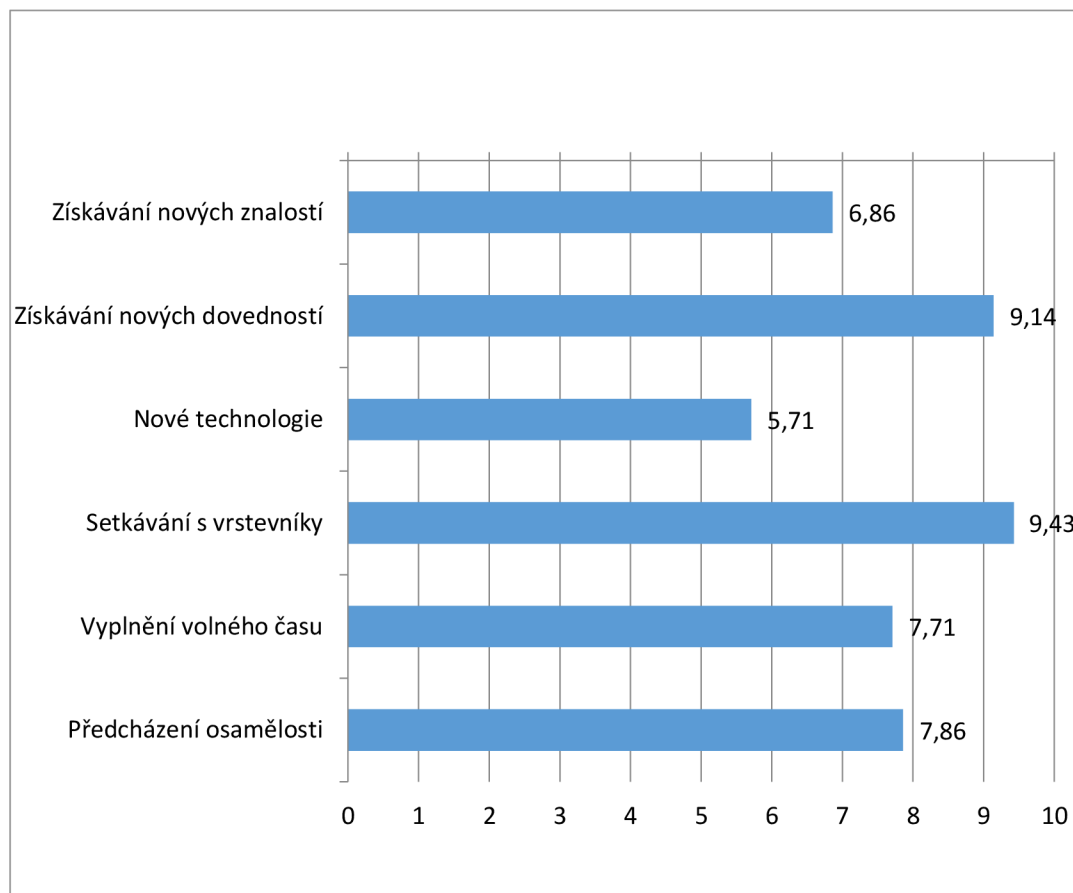

Zdroj: autorka práce

Otázka č. 2: Jaké jsou podle Vás motivy seniorek žen k návštěvě Vašich vzdělávacích programů, z jakých důvodů se jich účastní?

Touto otázkou chci zjistit, které motivy k účasti na kurzech jsou podle vzdělavatelů nejčastější u seniorek. Vzdělavatelé měli přiřadit míru důležitosti u jednotlivých motivů. Na prvním místě jako největší míra důležitosti je podle vzdělavatelů setkávání s vrstevníky s průměrem 9,43. Na druhém místě je získávání nových dovedností s průměrem 9,14. Na třetím místě je předcházení osamělosti s průměrem 7,86. Naopak na posledním místě jako nejnižší míra důležitosti je nutnost využívání nových technologií v běžném životě s průměrem 5,71. Na předposledním místě je získávání nových znalostí s průměrem 6,86.

Graf č. 2: Motivy ke vzdělávání seniorek žen – průměrná míra důležitosti

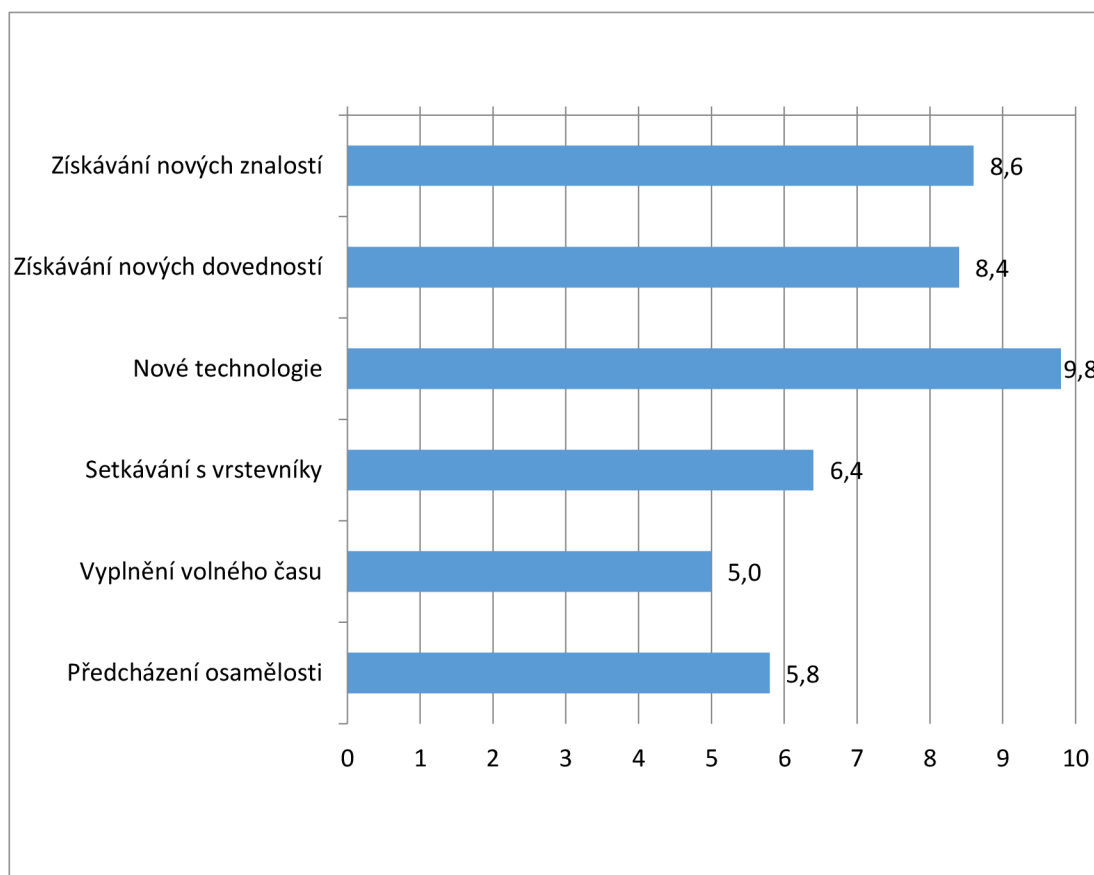

Zdroj: autorka práce

Otázka č. 3: Jaké jsou podle Vás motivy seniorů mužů k návštěvě Vašich vzdělávacích programů, z jakých důvodů se jich účastní?

Touto otázkou chci zjistit, které motivy k účasti na kurzech jsou podle vzdělavatelů nejčastější u seniorů mužů. Vzdělavatelé měli přiřadit míru důležitosti u jednotlivých motivů. Na prvním místě jako nejvyšší míra důležitosti je nutnost využívání nových technologií v běžném životě s průměrnou mírou důležitosti 9,8. Na druhém místě je získávání nových znalostí s průměrem 8,6. Na třetím místě je získávání nových dovedností s průměrem 8,4. Na posledním místě jako nejnižší míra důležitosti je vyplnění volného času s průměrem 5. Na předposledním místě je předcházení osamělosti s průměrem 5,8.

Graf č. 3: Motivy ke vzdělávání seniorů mužů – průměrná míra důležitosti

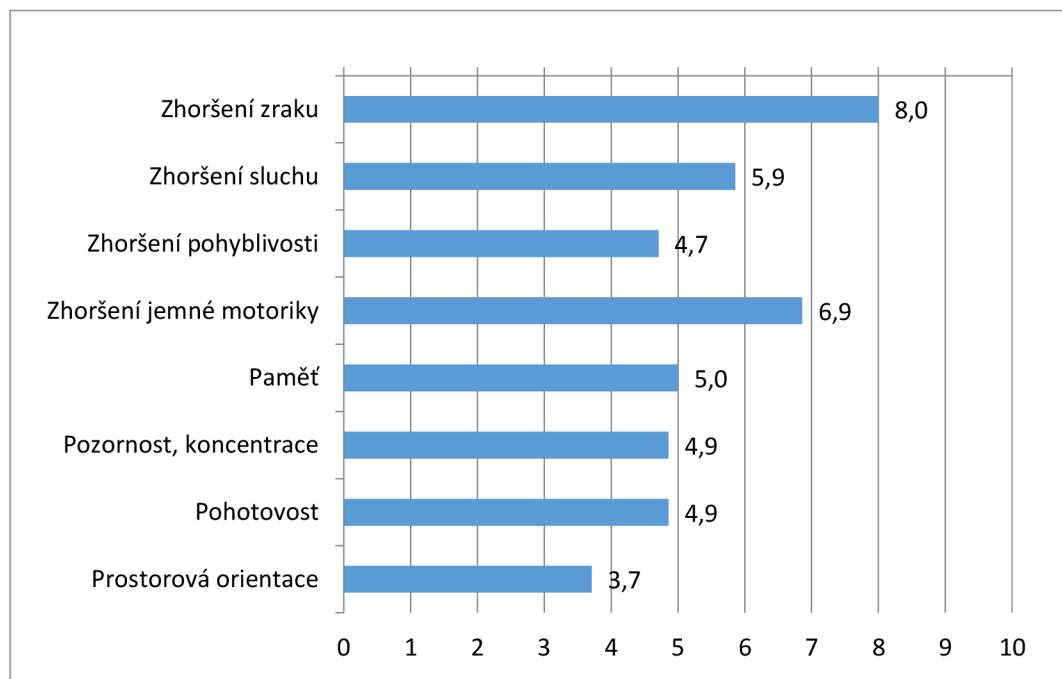

Zdroj: autorka práce

Otázka č. 4: Jakou měrou z Vašeho pohledu ovlivňují vzdělávací proces seniorů fyziologické změny a psychické změny?

Tato otázka je zaměřena na specifika seniorů, tedy jejich limity ovlivňující vzdělávací proces. Do otázky jsem zahrnula nejčastější specifika seniorů, tj. zhoršení zraku, zhoršení sluchu, zhoršení pohyblivosti, zhoršení jemné motoriky, paměti, pozornosti, koncentrace, pohotovosti a prostorové orientace. Vzdělavatelé měli přiřadit míru důležitosti u jednotlivých specifíků, která podle nich nejvíce ovlivňují vzdělávání seniorů. Na prvním místě jako největší míru důležitosti vzdělavatelé zvolili zhoršení zraku s průměrem 8. Na druhém místě je zhoršení jemné motoriky s průměrem 6,86. Na třetím místě je zhoršení sluchu s průměrem 5,86%. Na posledním místě jako nejnižší míra důležitosti je prostorová orientace s průměrem 3,71. Na předposledním místě je zhoršení pohyblivosti s průměrem 4,71.

Graf č. 4: Zhoršující se fyzické schopnosti a kognitivní funkce – průměrná míra důležitosti

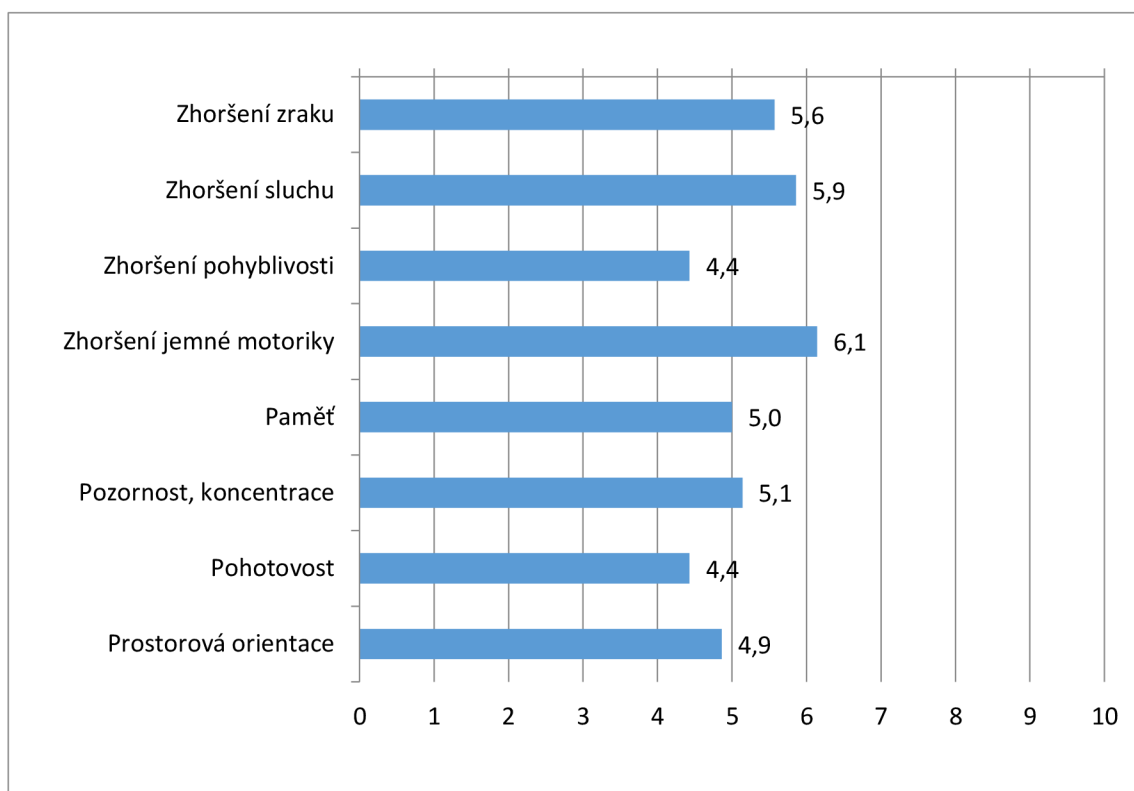

Zdroj: autorka práce

Otázka č. 5: Kterým specifickým/limitům seniorů přizpůsobujete vzdělávací proces?

Tato otázka se zaměřuje na zohlednění a přizpůsobení vzdělávacího procesu seniorům vzdělavateli. Na prvním místě s největší mírou důležitosti je zhoršení jemné motoriky 6,14. Na druhém místě je zhoršení sluchu s průměrem 5,86. Na třetím místě je zhoršení zraku s průměrem 5,57. Na posledním místě s nejnižší mírou důležitosti je zhoršení pohyblivosti a pohotovosti s průměrem 4,43. Na předposledním místě je prostorová orientace s průměrem 4,86.

Graf č. 5: Přizpůsobení vzdělávacího procesu specifickým seniorů – průměrná míra důležitosti

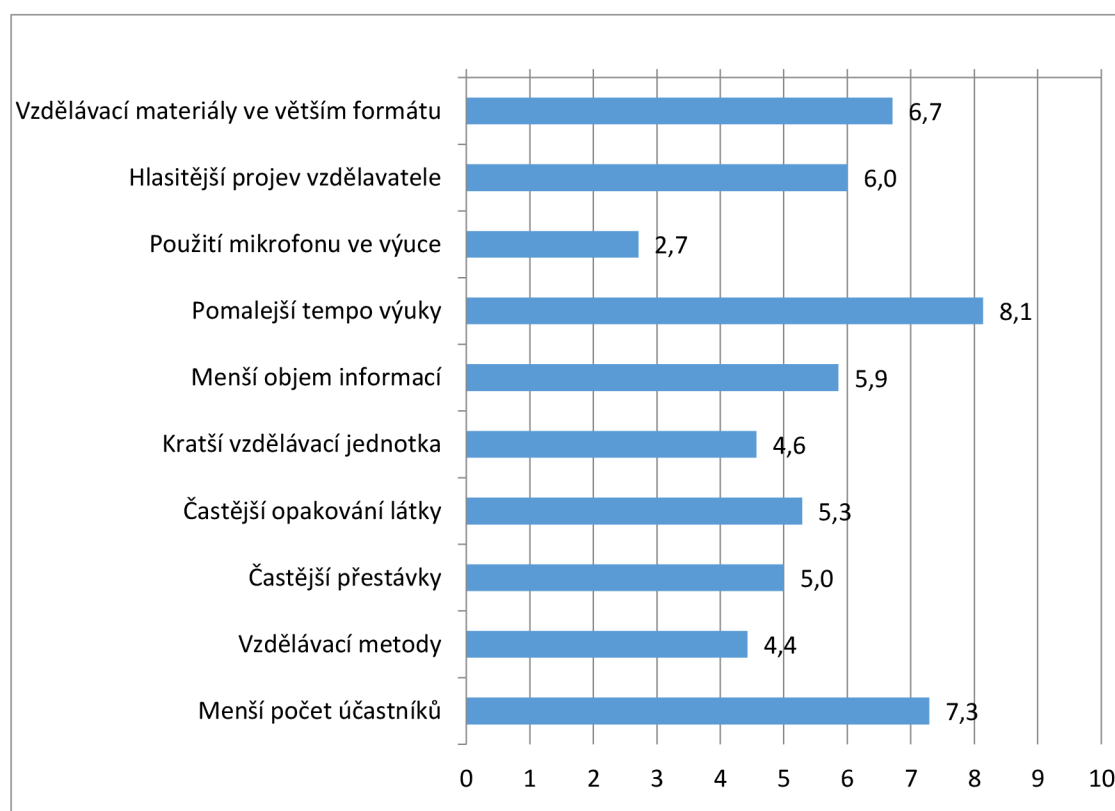

Zdroj: autorka práce

Otázka č. 6: Jakým způsobem přizpůsobujete vzdělávací proces seniorů s ohledem na jejich limity?

Poslední otázka je zaměřená na způsob přizpůsobení specifickým seniorů vzdělavateli. Na prvním místě s největší mírou důležitosti je pomalejší tempo výuky s průměrem 8,14. Na druhém místě je menší počet účastníků s průměrem 7,29. Na třetím místě jsou materiály ve větším formátu s průměrem 6,71. Na posledním místě s nejnižší mírou důležitosti je použití mikrofону ve výuce s průměrem 2,71. Na předposledním místě jsou vzdělávací metody s průměrem 4,43.

Graf č. 6: Způsob přizpůsobení vzdělávacího procesu specifickým seniorům – průměrná míra důležitosti

Zdroj: autorka práce

5.2 Diskuse

Shrnutí výsledků dotazníkového šetření

Výsledky mého zkoumání jsem shrnula a přiřadila jsem je k výzkumným otázkám.

VO1: Co podle zkušeností vzdělavatelů motivuje seniorky ženy a seniory muže k účasti na dalším vzdělávání?

Výsledky mého výzkumu, který jsem uskutečnila v Městské knihovně Prostějov, ukázaly, že u seniorek žen je podle vzdělavatelů nejčastějším motivem k dalšímu vzdělávání setkávání s vrstevníky. Druhým nejčastějším motivem je získávání nových dovedností a jako třetí nejčastější motiv uvedli vzdělavatelé předcházení osamělosti. Nejméně častým motivem je podle vzdělavatelů potřeba znalosti a využívání nových technologií. Z výsledků tedy vyplývá, že seniorky ženy navštěvují vzdělávací kurzy nejčastěji na základě sociálních motivů. Pro seniorky ženy je tedy důležitější setkávání s vrstevníky a sociální kontakty, než znalosti nových technologií.

Podle vzdělavatelů je nejčastějším motivem k dalšímu vzdělávání u seniorů mužů znalost a využívání nových technologií, druhým nejčastějším motivem je získávání nových znalostí a třetím nejčastějším motivem je získávání nových dovedností. Naopak jako nejméně častým motivem je podle vzdělavatelů vyplnění volného času. Seniori muži navštěvují podle vzdělavatelů vzdělávací kurzy z důvodu znalosti nových technologií a pro získávání nových znalostí a dovedností.

Vzdělavatelé v dotazníku uvedli, že největší zastoupení na dalším vzdělávání seniorů mají ženy. Vzdělávacího programu Městské knihovny „Tvořivá knihovna“ se účastní podle vzdělavatelů pouze ženy. Mužů se účastní ostatních vzdělávacích akcí v knihovně pouze 5%. Jelikož v průměru

bylo na konci roku 2021 mezi seniory 57,9% žen a 42,1% mužů (ČSÚ, 2022, s. 12), je rozdíl v návštěvě akcí markantní. Tento rozdíl v účasti je možné vysvětlit dalšími výsledky mého zkoumání. Seniorky ženy mají jiné motivy k dalšímu vzdělávání než muži. Pro seniorky ženy je hlavním motivem k účasti na vzdělávacích akcích setkávání s vrstevníky, seniorky ženy jsou z tohoto pohledu aktivnější. Otázku genderu považuje ve vzdělávání seniorů za důležitou Jaroslava Hasmanová Marhánková (2013), kdy z jejího výzkumu také vyplývá, že ženy jsou aktivnější než muži. Pro seniorky ženy je na vzdělávacích akcích nejdůležitější kontakt s lidmi. Pro seniory muže je podle vzdělavatelů hlavním motivem k dalšímu vzdělávání získávání nových znalostí. V rámci pilotáže vzdělavatelé uvedli, že ženy jsou aktivnější než muži a více vyhledávají vzdělávací akce pro seniory. Senioři muži se v rámci knihovny účastní přednášek o historii nebo o vojenské technice. Těchto akcí se účastní pouze muži. Tyto akce nejsou na sebe navazujícími vzdělávacími akcemi, jako je tomu u vzdělávacích akcí, které jsem uvedla v pilotáži, a nejsou ani součástí U3V. Jak uvedli vzdělavatelé, kromě přednášek o historii nebo vojenské technice, muži vzdělávací akce nevyhledávají, a pokud se takovéto akce účastní, figurují zde jako doprovod manželky nebo partnerky. Jak uvedl vzdělavatel kurzu Trénování paměti „...muži jsou svými manželkami nebo partnerkami donuceni...“ Z toho vyplývá, že ženy jsou aktivnější a vzdělávacích akcí se účastní více než muži.

VO2: Jaká specifika/limity seniorů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces podle vzdělavatelů?

Podle vzdělavatelů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces fyzické schopnosti, a to na prvním místě zhoršení zraku, na druhém místě zhoršení jemné motoriky a na třetím místě zhoršení sluchu. Tato specifika uvádí jako nejčastější také Špaténková a Smékalová (2015, s. 64). Nejméně podle vzdělavatelů ovlivňují vzdělávací proces seniorů psychické změny

(prostorová orientace, pohotovost, pozornost, koncentrace, paměť). Z výsledků tedy vyplývá, že fyziologické změny mají podle vzdělavatelů větší vliv na vzdělávání seniorů než psychické změny.

VO3: Jaká specifika/limity seniorů zohledňují vzdělavatelé v realizaci vzdělávacího procesu?

Vzdělavatelé v realizaci vzdělávacího procesu pro seniory nejvíce zohledňují zhoršení jemné motoriky, na druhém místě zhoršení sluchu a na třetím místě zhoršení zraku. Výsledky byly u této otázky vyrovnané, mezi důležitostí jednotlivých specifik nebyl výraznější rozdíl. Nejnižší průměrná míra důležitosti byla 4,4 a nejvyšší 6,1. Výsledky ukazují, že vzdělavatelé přizpůsobují vzdělávací proces s ohledem na všechny limity, se kterými se senioři potýkají a které seniory omezují ve vzdělávání. V rámci pilotáže vzdělavatelé uvedli, že se snaží přizpůsobit akce pro seniory tak, aby byly akce pro seniory co nejvíce přínosné a aby nebyli senioři frustrováni problémy, které je ve vzdělávání omezují. Vzdělavatelé si uvědomují, jaké mohou mít problémy se vzděláváním u seniorů vliv na jejich psychiku a chuť účastnit se vzdělávacích akcí. Jak uvádí Ondráková a kolektiv, bariéry ve vzdělávání seniorů „...lze částečně eliminovat z pozice lektora... Přesto je však lze považovat za obtížně eliminovatelné.“ (Ondráková a kol., 2012, s. 38). Některá omezení seniorů je možné zohlednit ve vzdělávacím procesu bez obtíží, některá omezení, jako například paměť, se zohledňují obtížněji.

VO4: Jak vzdělavatelé zohledňují specifika/limity vzdělávání seniorů v realizaci vzdělávacího procesu?

Vzdělavatelé uvedli, že nejčastěji přizpůsobují vzdělávání seniorů pomalejším tempem výuky, na druhém místě menším počtem účastníků a na třetím místě větším formátem vzdělávacích materiálů. Nejméně vzdělavatelé uvedli použití mikrofону ve výuce. Přizpůsobení vzdělávacích

akcí limitům seniorů je velmi důležité a je třeba tomuto problému věnovat náležitou pozornost. Vzdělávání pro seniory patří mezi neformální vzdělávání a je dobrovolné. Aby měli senioři o další vzdělávání zájem, musí se senioři cítit příjemně, musí být vytvořeny takové podmínky, aby senioři tyto vzdělávací akce navštěvovali rádi a byly pro ně přínosem a podporovaly jejich aktivní život. Vzdělavatelé musí vzdělávání pro seniory přizpůsobovat citlivě s ohledem na specifika seniorů.

Zhodnocení výzkumného šetření

Použila jsem kvantitativní výzkumnou strategii v rámci případové studie v Městské knihovně Prostějov. Vzdělavatelů je v Městské knihovně Prostějov pouze sedm. Vzdělávací kurzy pro seniory pořádá knihovna čtyři. Každý kurz má své vzdělavatele, kdy tito vzdělavatelé se na ostatních kurzech nepodílí. Každý kurz má jiný obsah a vyžaduje jiný přístup od vzdělavatelů. Výsledky mohla ovlivnit právě tato skutečnost, kdy se odpovědi vzdělavatelů kurzů značně odlišovaly vzhledem k různosti kurzů.

Ve stanovení hypotéz a v sestavení dotazníku mi velmi pomohla pilotáž, kterou jsem provedla na začátku výzkumu. V pilotáži jsem se dozvěděla cenné informace, kdy jsem například některé plánované otázky v dotazníku úplně vynechala a některé upravila.

Pro získání přesnějších dat jsem mohla zvážit oslovení také několika seniorů, kteří se vzdělávacích kurzů v knihovně účastní a také těch seniorů, kteří se těchto kurzů neúčastní. Takto jsem mohla získat informace o problémech, které seniory trápí, kvůli kterým se vzdělávacích kurzů v knihovně neúčastní.

Navržení změn ve vzdělávání seniorů

Městská knihovna Prostějov přistupuje ke vzdělávání seniorů zodpovědně a vzdělavatelé jsou si vědomi důležitosti dalšího vzdělávání seniorů. Jako velmi důležitý aspekt v přípravě vzdělávacích kurzů bych vzdělavatelům knihovny doporučila získat více informací o účastnících vzdělávacích kurzů. K tomu by mohl sloužit dotazník v přihlášce, nebo podrobnější přihláška. Vzdělavatelé knihovny nemají před zahájením vzdělávacího kurzu žádné bližší informace o přihlášených účastnících. Pokud by tyto informace měli, mohli by tak na jejich základě přizpůsobit vzdělávací akci konkrétní skupině seniorů. Vzdělavatelé by se mohli dozvědět o zájmech a koníčcích seniorů a mohli by tak připravit další nové vzdělávací aktivity, které by seniory zaujaly.

Vzdělávacích akcí se v knihovně podle vzdělavatelů účastní 95% žen a pouze 5% mužů. Kurzu Tvořivá knihovna se účastní dokonce pouze ženy. Knihovna přitom občas pořádá například přednášky o historii nebo o vojenské technice. Těchto přednášek se účastní pouze muži. I senioři muži tedy mají zájem o další vzdělávání. Bylo by tedy přínosné, kdyby vzdělavatelé připravili vzdělávací kurzy zaměřené obsahově tak, aby měli muži senioři motivaci se těchto kurzů zúčastnit.

Dalším přínosem pro vzdělávání seniorů v knihovně by mohla být spolupráce s vysokými školami. Studenti vysokých škol by se mohli podílet na vzdělávání a přípravě vzdělávacích programů pro seniory. Toto by bylo přínosem nejenom pro seniory, vzdělavatele, ale také pro samotné studenty. Předávání zkušeností a znalostí mezi vzdělavateli a studenty by bylo jistě velmi obohacující.

Co se týká samotného pojmu „senior“, je nutné si uvědomit, že se nejedná pouze o starého člověka s určitými specifickými problémy. Každý senior

za svůj život získal spoustu znalostí a zkušeností jak ze svého profesního života, tak také prostřednictvím svých zájmů a koníčků. Senioři mohou své znalosti a koníčky v penzi nejenom rozvíjet, ale mohli by se o své dosavadní zkušenosti podělit s ostatními seniory. V knihovně by mohl být vytvořen program s názvem „Senioři seniorům“ a v rámci tohoto programu by mohli vzdělavatelé a senioři připravit konkrétní vzdělávací akce pro konkrétní skupiny seniorů. Seniorům, kteří by se podíleli na těchto akcích, by tato participace dodala sebevědomí, smysl a motivaci k aktivnímu prožití stáří.

Závěr

Počet seniorů se neustále zvyšuje a je třeba zaměřit se na kvalitu života seniorů. S tím souvisí příprava dalšího vzdělávání pro seniory a umožnit tak seniorům prožít stáří aktivně. Aktivní prožití stáří má pozitivní vliv na fyzickou, psychickou i sociální stránku života seniorů. K tomu je třeba charakterizovat specifika vzdělávání seniorů a zohlednit je při přípravě dalšího vzdělávání pro seniory. V mé práci se zabývám vzděláváním seniorů z pohledu vzdělavatelů. Cílem mého výzkumu bylo zjistit jednak motivy seniorů k dalšímu vzdělávání z pohledu vzdělavatelů, jednak specifika/limity vzdělávání seniorů, které podle vzdělavatelů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces, a identifikovat specifika/limity, které vzdělavatelé zohledňují v realizaci vzdělávacího procesu a jakým způsobem. Výzkum na problematiku vzdělávání seniorů nahlíží z pohledu vzdělavatelů. Vzdělavatelé představují důležitý článek ve vzdělávacím procesu, kdy se setkávají s problémy ve vzdělávání seniorů a vzdělávací proces přizpůsobují specifikům seniorského věku. Na základě cílů mého výzkumu jsem formulovala výzkumné otázky a na ně navazující hypotézy. Formulovala jsem tyto čtyři výzkumné otázky. Co podle zkušeností vzdělavatelů nejvíce motivuje seniorky ženy a seniory muže k účasti na dalším vzdělávání? Jaká specifika/limity seniorů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces podle vzdělavatelů? Jaká specifika/limity seniorů zohledňují vzdělavatelé nejvíce v realizaci vzdělávacího procesu? Jak vzdělavatelé zohledňují specifika/limity vzdělávání seniorů v realizaci vzdělávacího procesu? Na základě výsledků výzkumu jsem navrhla změny ve vzdělávání v konkrétní organizaci - v Městské knihovně Prostějov.

Práce je členěna na teoretickou a výzkumnou část. V teoretické části jsem se zaměřila na vysvětlení pojmů. Charakterizovala jsem proces stárnutí, kdy se jedná o stáří a kdo je senior. Dále jsem se zabývala mýty a předsudky, které se objevují směrem k seniorům a ke stáří. Zaměřila jsem se na koncept aktivního stárnutí a na jeho důležitost. V další kapitole jsem se zabývala pojmem geragogika, celoživotním vzděláváním a vzděláváním seniorů v České republice. Zaměřila jsem se také na vzdělávání na Univerzitě třetího věku a její historii. V poslední kapitole teoretické části jsem se zabývala specifiky vzdělávání seniorů. Charakterizovala jsem specifika a limity seniorů, které ovlivňují další vzdělávání seniorů. Dále jsem se zaměřila na motivaci seniorů k dalšímu vzdělávání. Zde jsem se zaměřila také na otázku genderu, kde jsem se zabývala rozdílem v motivech u seniorek žen a seniorů mužů. Zabývala jsem se také vzdělavateli dospělých a seniorů, a jaké znalosti a dovednosti by měli mít vzdělavatelé seniorů. Dále jsme se zaměřila na metody a formy vzdělávání seniorů, jaký mohou mít vliv na vzdělávání seniorů.

Pro můj výzkum jsem použila kvantitativní výzkumnou strategii v rámci případové studie, kdy jsem si vybrala konkrétní organizaci - Městskou knihovnu Prostějov. Na vzdělávání seniorů a jeho specifika je nahlíženo z pohledu vzdělavatelů. Vzdělavatelé jsou důležitým článkem ve vzdělávacím procesu a zajímalo mě, jak se se vzděláváním seniorů vypořádávají, s jakými problémy se nejvíce setkávají a jak tyto problém řeší. Formulovala jsem čtyři výzkumné otázky a k nim navazující hypotézy. První výzkumnou otázkou jsem chtěla zjistit, jaké mají motivy seniorky ženy a senioři muži k dalšímu vzdělávání. U této otázky jsem chtěla zjistit genderovou odlišnost mezi motivy mužů a žen. Výzkumem se potvrdilo, že seniorky mají jiné motivy než senioři muži, a že seniorky jsou aktivnější než senioři muži. Toto zjištění má vliv na větší účast seniorek žen na dalším vzdělávání, než je účast seniorů mužů. U seniorek žen se potvrdila sociální společenská potřeba, kdy motivem pro

další vzdělávání je nejčastěji setkávání s vrstevníky. Kdežto u mužů jsou nejčastějším motivem k dalšímu vzdělávání znalosti nových technologií. Toto zjištění má vliv na počet žen a mužů na vzdělávacích akcích. Zde by bylo vhodné pokračovat ve výzkumu a zjistit, jaké vzdělávací aktivity připravit pro seniory muže, aby se jejich účast na dalším vzdělávání zvýšila. Druhou výzkumnou otázkou jsem chtěla zjistit, jaká specifika/limity seniorů nejvíce ovlivňují vzdělávací proces. Z výsledků vyplynulo, že fyziologické změny mají podle vzdělavatelů větší vliv na vzdělávání než psychické změny. Třetí výzkumnou otázkou jsem chtěla zjistit, jaká specifika/limity seniorů zohledňují vzdělavatelé v realizaci vzdělávacího procesu. Výsledky ukázaly, že vzdělavatelé se snaží zohlednit všechna specifika a limity. Čtvrtou výzkumnou otázkou jsem chtěla zjistit, jak vzdělavatelé zohledňují specifika/limity vzdělávání seniorů v realizaci vzdělávacího procesu. Zajímaly mě formy a metody vzdělávání. Podle výsledků vzdělavatelé volí pomalejší tempo výuky, menší počet účastníků a přizpůsobují velikost písma u materiálů, aby byly tyto lépe čitelné. Provedeným výzkumem se mi podařilo zodpovědět všechny výzkumné otázky a získat tak potřebný náhled na problematiku vzdělávání seniorů. Na základě těchto výsledků jsem v části Diskuse navrhla změny v konkrétní organizaci, aby korespondovaly se zjištěnými skutečnostmi ohledně vzdělávání seniorů.

Vzdělávání seniorů je celospolečenskou potřebou a je třeba se touto oblastí dále zabývat. Je třeba stále zlepšovat kvalitu života seniorů a podporovat je v aktivním konceptu stárnutí, jelikož zdraví a psychická pohoda jsou pro seniory velmi důležité.

Seznam literatury a zdrojů:

AU3V. (2023). *Asociace univerzit třetího věku*. Citováno dne 9. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.au3v.cz/>

Bachmann, W. (1987). *Geragogik – ein Aufgabenbereich der Pädagogik*. Citováno dne 11. 2. 2023. Dostupné z: https://jlupub.ub.uni-giessen.de/bitstream/handle/jlupub/5864/GU_20_1987_2_S37_43.pdf?sequence=1

Beneš, M. (2003). *Úvod do andragogiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze

Čornaničová, R. (1998). *Edukácia seniorov*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave

Český statistický úřad (ČSÚ). (2022). *Senioři v ČR v datech – 2022*. Citováno 17. 1. 2023. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/165397788/31003422.pdf/7e1fd9c7-e5fb-4155-9e88-882ba3cb1712?version=1.5>

Haškovcová, H. (2010). *Fenomén stáří*. (2. vydání). Praha: Havlíček Brain Team

Chráška, M. (2016). *Metody pedagogického výzkumu*. (2. vydání). Praha: Grada Publishing, a. s.

Klevetová, D. (2017). *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada Publishing, a. s.

Klingenberger, H. (1996). *Handbuch Altenpädagogik*. Bad Heilbrunn: Julius Klinkhardt

Marhánková Hasmanová, J. (2013). *Aktivita jako projekt*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)

Městská knihovna Prostějov. (2023a). Citováno 16. ledna 2023. Dostupné z: <https://knihovnapv.webnode.cz/>

- Městská knihovna Prostějov. (2023b). Citováno 16. ledna 2023. Dostupné z: https://issuu.com/knihovnaprostejov/docs/aktivity_pro_ve_ejnost_2019
- MŠMT. (2007). *Strategie celoživotního učení ČR*. Praha: MŠMT. Citováno dne 3. 2. 2023. Dostupné z: file:///C:/Users/h/Downloads/strategie_2007_CZ_web_jednostrany.pdf
- Mužík, J. (2011). *Řízení vzdělávacího procesu. Andragogická didaktika*. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s.
- NSP. (2023). *Lektor dalšího vzdělávání*. Citováno 5. 2. 2023. Dostupné z: <https://www.nsp.cz/jednotka-prace/lektor-dalsiho-vzdelavani>
- Ondráková, J., Tauchmanová, V., Janiš ml., K., Pavlíková, S., & Jehlička, V. (2012). *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Červený Kostelec: Pavel Mervart
- Palán, Z., & Langer, T. (2008). *Základy andragogiky*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského
- Sibai, A., M. & Hachem, H. (2021). *Older adult learning and active ageing: Bridging self-actualization and emancipation*. Hamburk: UNESCO Institute for Lifelong Learning. Citováno 11. 2. 2023. Dostupné z: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377822>
- Sýkorová, D. (2007). *Autonomie ve stáří*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
- Špaténková, N., & Smékalová, L. (2015). *Edukace seniorů*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- U3V. (2023). *Univerzita třetího věku. Univerzita Palackého Olomouc*. Citováno dne 10. 3. 2023. Dostupné z: <https://u3v.upol.cz/>
- U3VaVU3V. (2023). *Univerzita třetího věku při PEF ČZU v Praze*. Citováno 26. února 2023. Dostupné z: <https://e-senior.czu.cz/>

Veteška, J., & Tureckiová, M. (2008). *Vzdělávání a rozvoj podle kompetencí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha

Vidovičová, L., Galčanová, L., Kafková, P. M., & Sýkorová, D. (2013). *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)

WHO. (2002). *Active ageing: a policy framework*. WHO. Citováno dne 11. 2. 2023. Dostupné z: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Seznam obrázků a grafů

Obrázky:

Obrázek č. 1: Počet a podíl seniorů 65+ v populaci v letech 1980-2021

Grafy:

Graf č. 1: Celkové zastoupení mužů a žen v procentech

Graf č. 2: Motivy ke vzdělávání seniorek žen

Graf č. 3: Motivy ke vzdělávání seniorů mužů

Graf č. 4: Zhoršující se fyzické schopnosti a kognitivní funkce

Graf č. 5: Přizpůsobení vzdělávacího procesu specifikům seniorů

Graf č. 6: Způsob přizpůsobení vzdělávacího procesu specifikům seniorům

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Dotazník

DOTAZNÍK

Dobrý den. Jmenuji Jitka Trnečková a jsem studentkou třetího ročníku Univerzity Palackého v Olomouci. Studuji na Filozofické fakultě obor Andragogika se specializací personální rozvoj. Píšu bakalářskou práci na téma Vzdělávání seniorů a jeho specifika. Pro svůj výzkum jsem si vybrala Městskou knihovnu Prostějov a chtěla bych Vás požádat o vyplnění dotazníku. Dotazník je anonymní a Vaše odpovědi budou použity pouze pro můj výzkum a moji bakalářskou práci. Děkuji za vyplnění dotazníku.

1. Jaké je zastoupení žen a mužů mezi účastníky Vašeho vzdělávacího programu? Uveďte, prosím, v procentech.

- Ženy%
- Muži%

2. Jaké jsou podle Vás motivy seniorek žen k návštěvě Vašich vzdělávacích programů, z jakých důvodů se jich účastní? Označte, prosím, u jednotlivých uvedených motivů, jak moc jsou pro seniorky ženy důležité. Míru důležitosti vyznačte, prosím, na stupnici od 1 = nejnižší důležitost, po 10 = nejvyšší důležitost.

- získávání nových znalostí 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- získávání nových dovedností 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- nutnost využívání nových technologií 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
v běžném životě
- setkávání s vrstevníky 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- vyplnění volného času 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- předcházení osamělosti 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- jiné – prosím, uveďte: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Jaké jsou podle Vás motivy seniorů mužů k návštěvě Vašich vzdělávacích programů, z jakých důvodů se jich účastní? Označte, prosím, u jednotlivých uvedených motivů, jak moc jsou pro seniory muže důležité. Míru důležitosti vyznačte, prosím, na stupnici od 1 = nejnižší důležitost, po 10 = nejvyšší důležitost.

☐ získávání nových znalostí	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ získávání nových dovedností	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ nutnost využívání nových technologií
v běžném životě	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ setkávání s vrstevníky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ vyplnění volného času	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ předcházení osamělosti	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ jiné – prosím, uveďte:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4. Jakou měrou z Vašeho pohledu ovlivňují vzdělávací proces seniorů fyziologické změny a psychické změny? Míru důležitosti vyznačte, prosím, na stupnici od 1 = nejnižší důležitost, po 10 = nejvyšší důležitost.

☐ zhoršení zraku	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ zhoršení sluchu	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ zhoršení pohyblivosti	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ zhoršení jemné motoriky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ paměť	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ pozornost, koncentrace	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ pohotovost	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ prostorová orientace	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ jiné – uveďte:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

5. Kterým specifickým/limitům seniorů přizpůsobujete vzdělávací proces? Míru důležitosti vyznačte, prosím, na stupnici od 1 = nejnižší důležitost, po 10 = nejvyšší důležitost.

☐ zhoršení zraku	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ zhoršení sluchu	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ zhoršení pohyblivosti	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ zhoršení jemné motoriky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ paměť	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ pozornost, koncentrace	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ pohotovost	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ prostorová orientace	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ jiné – uveďte	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6. Jakým způsobem přizpůsobujete vzdělávací proces seniorů s ohledem na jejich limity? Míru důležitosti vyznačte, prosím, na stupnici od 1 = nejnižší důležitost, po 10 = nejvyšší důležitost.

☐ vzdělávací materiály ve větším formátu	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ hlasitější projev vzdělavatele	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ použití mikrofону ve výuce	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ pomalejší tempo výuky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ menší objem informací	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ kratší vzdělávací jednotka	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ častější opakování látky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ častější přestávky	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ vzdělávací metody	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ menší počet účastníků	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
☐ jiné – uveďte:	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Děkuji za Vaši ochotu vyplnit dotazník.